

MOKSLO LIETUVA

2005 m. kovo 24 – balandžio 6 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 6 (318)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Kad Lietuvos vardas skambėtų

2004 m. Lietuvos mokslo premijos laureatus Vladą Algirdą Bumelį ir Vytautą Naktinį sveikina Diana Bumelytė-Markauskienė, Asta Šoliūnaitė, Laura Basijokaitė-Vitanienė ir Žana Bumelienė

Amžinai nelaimingų žmonių krašte savigrauzą yra natūralaus gyvenimo būdo ir būties forma, todėl diskusijose apie mokslą nuolat girdime nesibaigiančius vaitojimus apie Lietuvos mokslo prastumą, neatitikimą tarptautiniams reikalavimams, darbuotojų senėjimą ir jų nemodernų požiūrį į daugelį dalykų. Besiklausant iš atokesnės kertės, kyla mintis, kad vis dėlto Lietuvos mokslas nėra toks jau prastas ir nieko vertas, jeigu tiek daug (ir tiek daug metų) apie jį vis kalbama, dėl jo esamų ar tariamų bėdų bėdojama.

Pagalčiau yra viena diena metuose, kai mokslo vanojimo kasdienybę pakeičia mokslininkams labai palanki, geranoriška ir šventiška aplinka. Tai kasmetinė Lietuvos mokslo premijų teikimo procedūra, rengiama paprastai prieš Kovo 11-ąją. Šį kartą 2004 metų Lietuvos mokslo premijos buvo teikiamos kovo 8 dieną. Štai tada išgirdome daug pagiriamųjų žodžių Lietuvos mokslininkams, pirmiausia laureatams, ta-

čiau ne tik jiems. Pasirodo, kandidatų premijoms gauti ne tik nestigo, bet vertų buvo gero kai daugiau, negu premijų. Tiesą sakant, neteko girdėti, kad kuriais nors metais premija būtų nepaskirta tik dėl to, kad nebuvo jos vertų darbų – paprastai būna priešingai. Tad gal iš tiesų tas mūsų mokslas nėra toks jau bėdinas, kaip kad kartais galima susidaryti nuomonę iš kai kurių diskusijų ar *Delfio* puslapio autorių skelbiamų minčių.

Kad nekankintų alergija

Biomedicinos mokslų srityje iš 10 laureatų – tik viena moteris. Tai Lietuvos mokslų akademijos ekspertė, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto profesorė, Respublikinio alergologijos centro vadovė Rūta Dubakienė, kuriai mokslo premija skirta už darbų ciklą *Alergologija: ekologinės prielaidos, nauji diagnostikos ir gydymo aspektai (1980–2003 m.)*. Darbo

rezultatai atspausdinti 3 autorės monografijose, vadovėlyje, daugiau kaip 100 mokslinių straipsnių. Šia tema apgintos 3 daktaro ir 1 habilituoto daktaro disertacija.

R. Dubakienė pirmoji Lietuvoje ir viena pirmųjų pasaulyje ėmėsi tyrinėti ekologinius alergijos veiksnius: namų dulkių erkes, mikroskopinius grybus, chemines medžiagas, maisto alergenų. Namų dulkių erkės pradėjo tirti prieš 25 metus. Lietuvoje pirmą kartą rastos 22 namų dulkių erkių rūšys, priklausančios 9 šeimoms ir 2 būriams (iš 50 aprašytų pasaulyje). Nustatyta vyraujanti rūšis – *Dermatophagoides pteronyssinus* – įvairių alerginių ligų, tarp jų bronchinės astmos, sukėlėja. Ji sudaro 80 proc. visų namų dulkių erkių, o daugiausia randama patalynėje. Kitas šių erkių plitimo kelias – minkšti žaislai.

Po 20 tyrimo metų pasikeitė dulkių erkių ekologija. R. Dubakienė papildomai aprašė 20 Lietuvos naujų erkių rūšių. Šiuo metu Lietuvoje randama 49 rūšys iš 50 aprašytų pasaulyje. Nustatyta alerginės erkių rūšys, sukeliančios alerginį rinitą, bronchinę astmą, atopinį dermatitą ir kitas ligas.

Įrodžius erkės *Dermatophagoides pteronyssinus* kaip alergeno įtaką, sukeltą alergines ligas, bendradarbiaujant su Maskvos I. Mečnikovo vakcinų ir serumų instituto alergologijos laboratorija, buvo sukurtas naujas alergenas, skirtas alerginių ligų diagnostikai ir gydymui. Atlikti alergeno autoriniai tyrimai, pasiūlyti diagnostikos metodai alergenams aptikti. Nagrinėjant 47 rodiklius, įrodyta, kad erkių alergenai yra veiksmingas gydant bronchinę astmą ir kitas alergines ligas. Alergenas pradėtas gaminti pramoniniu būdu ir įdiegtas į medicininę praktiką.

Tas stebėtinais įvairus vabzdžių pasaulis

Vilniaus universiteto Ekologijos instituto vyriausieji moksliniai darbuotojai habil. dr. Vytautas Alfonsas Jonaitis ir dr. Povilas Ivinskis mokslo premijos laureatais tapo už darbų ciklą *Vabzdžių fauna, trofiniai ryšiai ir populiacijų dinamika (1966–2003 m.)*.

Viena iš pagrindinių vabzdžių ir augalų ryšio formų yra trofiniai ryšiai. Autorių ilgamečių darbų tikslas ir buvo nustatyti bei išanalizuoti trofinių ryšių formas, vyksmus ir intensyvumus, esant įvairiems vabzdžių ir augalų ištekliams. Tirta taip pat vabzdžių paplitimo, jo pokyčių, mitybos ryšių gamtinėse sistemose, populiacijų gausumo,

Nukelta į 8 p.

LŽŪU rektorius prof. Romualdas Deltuvus

Te Universiteto medis visados žaliuoja

Tryliktasis Lietuvos žemės ūkio universiteto rektorius profesorius habilituotas daktaras Romualdas DELTUVAS savo vadovaujamai akademinėi bendruomenei žada naujų darbų pradžią. Rektoriaus inauguracija vyko šių metų vasario 25 d.

Romualdas Deltuvus – tryliktasis Lietuvos žemės ūkio universiteto rektorius, kuris buvo išrinktas 2004 m. lapkričio 17 d. Universiteto senato posėdyje. Pirmuoju rektoriumi 1924–1929 m. buvo prof. Povilas Matulionis (1860–1932 m.), miškininkas. Tryliktasis rektorius – Romualdas Deltuvus – taip pat yra miškininkas.

Kaip ir dera, inauguracijos iškilmėse dalyvavo Lietuvos žemės ūkio universiteto tarybos ir senato nariai, profesūra, dėstytojai, studentai, Universiteto svečiai, tarp kurių buvo Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Žemės ūkio bei Švietimo ir mokslo ministerijų atstovų, šalies aukštųjų mokyklų rektorių, LŽŪU garbės daktarų, mecenatų, dvasininkų, užsienio šalių universitetų atstovų, urėdijų vadovų. Dalyvavo ir

Nukelta į 5 p.

2 p.

KANDIDATAI
Į LMA
PREZIDENTUS

6-7 p.

PRISIMENAMAS
JONAS
KABELKA

11 p.

MATEMATIKAS
APGYNĖ
MITOLOGIJOS
DISERTACIJĄ

14-15 p.

VIKTORUI
ALEKNAI – 90

15 p.

MOKYTIS
VISA
GYVENIMA

2005 m. kovo 1 d. įvyko Lietuvos mokslų akademijos visuotinio susirinkimo ataskaitinė sesija, kurioje kandidatai į Lietuvos MA prezidento pareigas buvo išskelti akad. Zenonas Rokus Rudzikas ir akad. Juozas Kulys. Remiantis MA statuto nuostatomis, Lietuvos MA prezidento rinkimai vyks 2005 m. balandžio 5 d. MA visuotiniame susirinkime.

Pristatome kandidatus ir jų programas.

Kandidato į Lietuvos mokslų akademijos prezidento pareigas akad. Juozo KULIO rinkimų programa

Laikausi nuostatos, kad: Mokslų akademija turėtų būti aukščiausio lygio Lietuvos mokslo ekspertė, formuojanti šalies mokslo strategiją, kryptis ir mokslo politiką; Mokslų akademija privalo aktyviai dalyvauti Europos mokslo bendrijų veikloje; Mokslų akademija turi atstovauti visų mokslo ir technologijų kryptų interesams; Mokslų akademija, kaip institucija, turi būti pripažįstama ir gerbiama visos Lietuvos visuomenės.

Sieksiu, kad: Mokslų akademija stiprintų savo prestižą visuose Lietuvos visuomenės sluoksniuose; Mokslų akademija aktyviai integruotųsi į įvairių Europos bei pasaulio mokslo organizacijų veiklą; Mokslų akademijoje būtų vienodai atstovaujami visų mokslo ir technologijų kryptų interesai; Mokslų akademijos veikloje dalyvautų ne tik MA nariai, bet ir visi aukščiausią kvalifikaciją turintys Lietuvos mokslininkai; Mokslų akademija aktyviau panaudotų MA užsienio akademijų narių bei išvykusiųjų iš Lietuvos mokslininkų patyrimą, remtų savo narių iniciatyvas; Mokslų akademija į savo veiklą aktyviau įtrauktų jaunuosius mokslininkus, visuomenines mokslo bendrijas, organizacijas ir savivaldybes; Mokslų akademija glaudžiai bendradarbiautų su Lietuvos mokslo taryba, aukštosiomis mokyklomis, kitomis organizacijomis mokslo politikos ir kitose srityse bei sprendžiant Lietuvai svarbius strateginius uždavinius.

Mano, kaip Mokslų akademijos prezidento, veiklos tikslai sutampa su bendriausiais MA tikslais: telkti mokslines pajėgas svarbiausioms Lietuvos mokslo, kultūros, kalbos, ūkio bei socialinės pažangos problemoms spręsti; skatinti ir palaikyti Lietuvoje aukštą mokslinių tyrimų ir studijų lygį; ugdyti mokslininkų asmenybes ir individualybes, būti Lietuvos mokslininkų intelektualiniu centru; skatinti ir vykdyti bendrus įvairių disciplinų fundamentinius tyrimus; skatinti ir padėti organizuoti mokslinį Lietuvos ir kitų šalių mokslo centrų bendradarbiavimą; būti mokslo ekspertu mokslo ir studijų, technikos, ūkio, kultūros, socialinės raidos, aplinkos apsaugos, sveikatos apsaugos ir kitais klausimais.

SVARBIAUSIOS DATOS IR VEIKLOS ETAPAI

Esu lietuvis. Gimiau 1944 m. Kretingoje. Gimtoji kalba – lietuvių, taip pat kalbu anglų ir rusų kalbomis. Žmona Vitalija ir dukra Agnė – daktarės (gamtos mokslų).

1967 m. baigiau Maskvos valstybinį M. V. Lomonosovo universitetą, 1970 m. ten pat apgyniau daktaro disertaciją (chemijos mokslų). 1982 m. Maskvos N. N. Semionovo cheminės fizikos institute apgyniau habilituoto daktaro disertaciją (chemijos mokslų). 1984 m. man suteiktas profesorius mokslo (fizikinė chemija) vardas. 1990–1996 m. – Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas, o nuo 1996 m. esu Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys (akademikas).

1970–1971 m. dirbau Pūsleidininkų fizikos institute jaunesniu mokslu darbuotoju.

1971–1974 m. – Biochemijos instituto vyr. mokslinis darbuotojas, nuo 1974 m. – Biochemijos instituto Fermentų chemijos skyriaus vedėjas. 1986–1992 m. – Biochemijos instituto direktorius. Nuo 2001 m. esu Vilniaus Gedimino technikos universiteto Chemijos ir bioinžinerijos katedros vedėjas.

Taip pat dirbau mokslinį darbą ir skaičiau paskaitas užsienyje: 1988 m.

Iškelti kandidatai į Lietuvos Mokslų Akademijos prezidento pareigas

Kandidatas į Lietuvos MA prezidentus akad. Juozas Kulys

ir 1990 m. Braunšveigo biotechnologijos centre (Vokietija), 1990 m. Kranfildo technologijos institute (Didžioji Britanija), 1991 m. Miuncheno technikos universitete (Vokietija), 1990, 1992–1994 m. Novo Nordisk bendrovėje (Danija).

Pagrindinės tyrimų kryptys – cheminė ir fermentinė kinetika, biologinis elektronų transportas, biosensoriai, biotechnologija, kompiuterinė biologija. Paskelbta per 400 mokslinių straipsnių, 4 monografijos, 37 išradimai ir patentai. Bendras darbų citavimo skaičius per 1500. Man vadovaujant apginta 21 daktaro disertacija, 4 buvę mokiniai yra habilituoti daktarai, iš kurių 3 – Lietuvos mokslų akademijos nariai.

Mokslo organizacinė veikla: VGTU senato narys, Biochemijos instituto tarybos narys, Lietuvos biotechnologų asociacijos valdybos narys, Studijų kokybės ekspertų tarybos narys, Lietuvos mokslų akademijos Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus Biologijos sekcijos pirmininkas, Europos biotechnologų federacijos bei Europos taikomosios biokatalizės draugijos narys, mokslo žurnalų *Bioelectrochemistry*, *Biosensors & Bioelectronics*, *Environmental and Chemical Physics*, *Alergologija ir klinikinė imunologija*, *Biologija* ir *Nonlinear analysis*. *Modelling and control* redakcinių kolegijų narys, jungtinės VGTU ir Biotechnologijos instituto biotechnologijos doktorantūros komisijos pirmininkas.

Man paskirta Valstybinė mokslo premija (1987 m.), Baltijos Asamblėjos mokslo premija (1995 m.) ir Lietuvos mokslo premija (2002 m.).

Kandidato į Lietuvos mokslų akademijos prezidento pareigas akad. Zenono ROKAUS RUDZIKO glausta veiklos programa

VEIKLOS PRIORITETA

1. Nenukrypstamai vadovautis Lietuvos mokslų akademijos statutu, siekti jame suformuluotų strateginių tikslų ir uždavinių įgyvendinimo.

2. Užbaigti dalinės kadencijos metu pradėtus darbus (pvz., MA sesijos *Dėl Lietuvos intelektualinio potencialo išsaugojimo* nutarimo įgyvendinimas ir t. t.).

3. Kartu su Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos mokslo taryba, Lietuvos univer-

sitetų rektorių konferencija, Lietuvos mokslų institutų direktorių konferencija ir kitomis suinteresuotomis institucijomis rengti dokumentus, reglamentuojančius mokslo ir studijų institucijų, atskirų mokslininkų ir dėstytojų kūrybinį darbą, sudarant maksimaliai palankias sąlygas atskleisti jų gebėjimus bei deramai įvertinti jų darbo kiekybę ir kokybę, atsižvelgiant į atskirų mokslo sričių ir kryptų ypatybes.

4. Skatinti Lietuvos mokslo integraciją į ES ir euroatlantines bei pasaulines struktūras, organizuoti Lietuvos mokslininkų dalyvavimą atitinkamuose tarptautiniuose projektuose bei naudojimąsi tarptautinių (ypač Europos) mokslo centrų infrastruktūra ir potencialu, stiprinti šalies mokslo ir studijų institucijų ryšius su pramone, taip sudarant palankesnes sąlygas Lisabonos strategijai įgyvendinti. Inicijuoti Lietuvos mokslinių tyrimų jungimąsi į nacionalines programas.

5. Teikti siūlymus dėl ES struktūrinių fondų, prioritetinių mokslo kryptų, kompleksinių tarpdisciplininių tyrimų, aukštųjų technologijų, taikomųjų mokslinių tyrimų panaudojimo šalies ekonominiams ir intelektualiniams potencialui didinti, jų įgyvendinimo efektyvumui kelti.

6. Vadovauti sudarant tarpakademinių mokslinio bendradarbiavimo, tarptautinių mokslininkų mainų programas ir įgyvendinant jas praktikoje.

7. Ypatinę dėmesį skirti MA rūmų greitesnei renovacijai, imtis priemonių, kad MA pastatas po kapitalinio remonto būtų tinkamas

Kandidatas į Lietuvos MA prezidentus akad. Zenonas Rokus Rudzikas

aukšto rango įvairiems tarptautiniams renginiams (konferencijoms, simpoziumams ir pan.) organizuoti. Koordinuoti jų rengimą, teikti organizatoriams metodinę ir kitą pagalbą siekiant užtikrinti aukštą jų mokslinį, organizacinį ir informacinį lygį.

8. Kontroliuoti ir koordinuoti Lietuvos šakinių mokslo draugijų veiklą, teikti joms metodinę pagalbą, organizuoti jų atstovavimą atitinkamose Europos ir pasaulio mokslinėse organizacijose, tuo siekiant sukurti „kritinę tyrėjų masę“.

9. Kuruoti mokslinių žurnalų leidybą, užtikrinti aukštą jų mokslinį ir poligrafinį lygį, teikti siūlymus dėl jų leidybos optimizavimo.

10. Teikti Seimui, Vyriausybei, kitoms Lie-

tuvos ir užsienio institucijoms mokslines ekspertizes fundamentinio ir taikomojo mokslo bei studijų, technologijų, ūkio, kultūros, socialinės raidos, aplinkos, sveikatos apsaugos ir kitais klausimais.

11. Vadovauti mokslo žinių sklaidai, mokslo, kaip visokeriopos pažangos variklio, vaidmens aiškinimui ir formuoti teigiamą visuomenės nuomonę apie mokslo ir studijų, mokymosi visą gyvenimą reikšmę tautos gerovei, jos švietimui ir kultūrai.

12. Organizuoti ir skatinti mokslo kryptų ir šakų terminijos kūrimą, mokslų istorijos tyrimus, archyvinės medžiagos kaupimą ir išsaugojimą.

13. Didinti MA prezidiumo, mokslo skyrių, MA institucijų darbo efektyvumą ir kokybę, naujausių informacinių ir kitų technologijų naudojimą.

Dėkoju Lietuvos MA darbuotojams, visiems MA nariams už nuoširdų darbą Lietuvos ir pasaulio mokslo labui.

TRUMPA KŪRYBINĖ BIOGRAFIJA

Zenonas Rokus Rudzikas lietuvis, gimė 1940 m. rugpjūčio 16 d. Gulbiniškių kaime, Lazdijų rajone. 1957 m. aukso medaliu baigė vidurinę mokyklą (Tomsco sr., Asino m.), 1962 m. – su pagyrimu VU Fizikos fakultetą, 1965 m. apgynė daktaro, 1972 m. – habilituoto daktaro disertaciją, profesorius (1981 m.), Lietuvos MA akademikas (1994 m.), Lietuvos mokslo premijų laureatas (1976 ir 1999 m.). Källen premija (Švedija, 1993 m.), A. Jucio premija (2004 m.).

Administracinės pareigos: Lietuvos MA Fizikos instituto direktoriaus pavaduotojas (1977–1988 m.), direktorius (1988–1990 m.). Nuo 1990 m. valstybinio (nuo 2002 m. VU) Teorinės fizikos ir astronomijos instituto direktorius, Lietuvos MA prezidentas (nuo 2003 m.).

Parašė daugiau kaip 280 mokslinių publikacijų teorinės fizikos ir jos taikymų srityje, tarp jų 5 monografijų, spausdintų Vilniuje, Leningrade, Taline, Maskvoje ir Kembridže (Didžioji Britanija) autorius arba bendraautoris. Skaitė pranešimus ir paskaitas JAV, Kanados, Italijos, Didžiosios Britanijos, Švedijos, Vokietijos ir kitų valstybių mokslo centruose. Jau 1992 m. „įstojo“ į NATO, o 1994 m. – į ES, vadovaudamas jų finansuojamiems tarptautiniams projektams.

Mokslo ir studijų ekspertas prie LR Vyriausybės (1993–1996 m.), Lietuvos mokslo tarybos narys (1996–2000 m., nuo 2003 m.), Europos Sąjungos Mokslo Direktorato ekspertas (nuo 1994 m.), Lietuvos fizikų draugijos (FD) prezidentas (nuo 1995 m.), Europos FD Vykdomojo komiteto narys, Tarptautinės astronomų sąjungos, Pasaulio mokslininkų federacijos, Europos, Didžiosios Britanijos, Lenkijos ir kitų valstybių FD narys, VPU Tarybos pirmininkas, VU senato narys, ES Jungtinio tyrimų centro Valdytojų tarybos narys (nuo 2004 m.).

Moksliniai interesai: matematinė fizika, teorinė atomų spektroskopija ir jos taikymai plazmos, taip pat ir lazerinės bei termobranduolinės, fizikoje bei astrofizikoje, tarpdalykiniai tyrimai, ekologinės problemos, mokslinių tyrimų organizavimas, tarptautinis bendradarbiavimas.

Žmona Marija – med. m. dr., VU docentė, vaikai: Andrius – gydytojas, vadybos magistras, Gražina – Heidelbergo universiteto germanistikos ir politologijos magistrė, vertėja.

Lietuvos mokslų akademijos prezidiumas

Redakcijos pastaba: kandidatų į Lietuvos MA akademijos prezidento pareigas rinkimų programų kalba netaisyta.

Pabaiga. Pradžia Nr. 5

Šiais Tarptautiniais fizikos metais vasario 18–19 d. Vilniuje vykusiose Europos fizikų draugijos Vykdomojo komiteto posėdžiuose buvo svarstomi svarbūs mokslo raidos klausimai, išplėstiname tarptautiniame seminare taip pat nagrinėti fizikos mokymo klausimai. Pagal Vilniuje suformuluotas mokslo politikos gaires bus atitinkamai kreiama ir Europos fizikų draugijos veikla šiais klausimais.

Mokslo Lietuva tęsia pašnekesį su Ispanijos karališkajai fizikų draugijai Komitete atstovavusiu jos viceprezidentu prof. Cherardu Delgadu BARIJUMI (Gerardo Delgado Bario).

Savo draugijos renginius tenka atidaryti patiems fizikams

Pone Cherardai Delgadai Barijau, kas pasikeitė Ispanijos karališkosios fizikų draugijos veikloje, Ispanijai tapus Europos Sąjungos nare?

Kokių nors ypatingų pokyčių neįvyko, nes ir prieš Ispanijai įstojant į Europos Sąjungą mūsų draugija buvo Europos fizikų draugijos narė. Daug Ispanijos fizikų ir iki tol buvo dirbę kitose Europos valstybėse. Man taip pat 1972 m., kai apsigyniau daktaro disertaciją, penkerius metus teko tobulintis Paryžiuje. Žinoma, kai įstojome į Europos Sąjungą, mūsų bendradarbiavimas su kitų šalių fizikais sustiprėjo, bet ir iki tol tokių ryšių nestigo.

Kokie sunkumai iškylo Ispanijos karališkosios fizikų draugijos veikloje? O gal didžiausias sunkumas ir yra įvairių sričių fizikus pritraukti į draugiją?

Vis dėlto naujų narių telkimas į draugijos veiklą, mano galva, ir yra didžiausias bei pagrindinis rūpestis. Kitas rūpestis – tai draugijos finansinė būklė. Norėdami ją pagerinti, neseniai įsteigėme vieną įmonę. Panašią turi Didžiosios Britanijos fizikos institutas (The Institute of Physics) ar Amerikos fizikų draugija. Mūsų įsteigtoje įmonėje dirba 2–3 darbuotojai, jie užsiima leidyba, eksperimentinių priemonių ir įrangos mokykloms gamyba. Ši veikla padeda gerinti mūsų draugijos finansinę būklę.

Tai, kad Ispanijos karalius Chuanas Karlosas (Juan Carlos) yra Ispanijos karališkosios fizikų draugijos prezidentas, ar bent kiek turi įtakos draugijos prestižui?

Ne tik Ispanijoje, bet ir kai kuriose kitose Europos šalyse, kur formalūs valstybės vadovai yra karališkosios dinastijos nariai, karališkosios šeimos įtaka draugijų valdymui yra minimali, beveiki visai neįjaučiama. Bent taip yra mūsų draugijoje.

Tačiau Jo karališkoji didenybė, kaip Ispanijos karališkosios fizikų draugijos prezidentas, argi neatidaro draugijos suvažiavimų, nepradeda ir kitų renginių?

Deja, neatidaro, nors man to ir labai norėtusi. Salamankos universitete šiais metais liepos mėnesį mes surengsime tarptautinę fizikų olimpiadą. Šioje olimpiadoje pakviečiau apsilankyti karalių ir karalienę. Jeigu Jų karališkosios didenybės atvyks, mums bus labai malonu, nes tada visi televizijų kanalai ir laikraščiai apie tai rašys. Tada būtų galima gauti nemažai lėšų olimpiadai iš vietinės savivaldos institucijų ir fondų.

2003 m. mes šventėme Ispanijos karališkosios fizikų draugijos 100-mečį. Tą progą buvo surengta didelė konferencija Madrido centre, dalyvavo apie 1,5 tūkst. žmonių, taip pat apsilankė dešimt Nobelio premijos laureatų.

Kuo gyvena Ispanijos fizikų draugija

Ispanijos karališkosios fizikų draugijos viceprezidentas prof. Cherardas Delgadas Barijus interviu metu su Teorinės fizikos ir astronomijos instituto mokslo darbuotoju Andriumi Bernotu

Iškilmėse dalyvavo ir karaliaus sūnus, Ispanijos princas Felipė (Felipe). Susilaukėme didelio televizijos ir spaudos dėmesio, kuris labai svarbus mūsų draugijai. Beje, šiose mūsų draugijos jubiliejinėse iškilmėse dalyvavo ir Lietuvos fizikų draugijos prezidentas Zenonas Rokus Rudzikas. Šį kartą Vilniuje jis buvo fizikams svarbaus renginio organizatorius ir šeimininkas.

Mokslo autoritetas Ispanijoje

Kokią reikšmę Ispanijos karališkajai fizikų draugijai turės šis Jūsų atvykimas į Vilnių, kur vyko Europos fizikų draugijos Vykdomojo komiteto posėdžiai, taip pat išplėstiname tarptautiniame seminare buvo svarstomi aktualūs fizikos mokymo klausimai? Kuo Jums asmeniškai svarbūs šie renginiai, o gal visa tai tėra tik kasdieninis rutininis darbas, kurio nestinga bet kurios draugijos veikloje?

Ne, tai nėra kasdieninė veikla. Man – tai ypatingas susitikimas, nes prof. Z. R. Rudziką pažįstu daugiau kaip 20 metų, dirbame panašiose srityse.

Apskritai Europos fizikų draugijos Vykdomojo komiteto narių susitikimai visada yra labai įdomūs. Be to, Vilniuje vyko, sakyčiau, idėjų generavimo konferencija apie fizikos mokymą, kuri man ypač įdomi ir svarbi. Būtų puiku, jei mums pavyktų užmegzti glaudesnius ryšius su Lietuvos fizikais. Vakar teko vakarienauti pas Ispanijos ambasadorių Lietuvoje Fidelį Lopesą Alvaręsą (Fidel Lopez Alvarez), aptarėme Ispanijos ir Lietuvos santykius. Ambasadorius pritarė, kad būtų pagaidautina užmegzti stiprius mokslinius ryšius tarp mūsų šalių. Aš taip pat manau, kad tai labai svarbu.

Labai gražu, jeigu glaudžiai bendradarbiaus fizikai, o kartu ir mūsų valstybės. Beje, būtų įdomu sužinoti, kokių vaid-

menį Ispanijos mokslo reformoje vaidina fizikai? Apskritai ar Ispanijoje vykdoma mokslo reforma?

Kokią mokslo reformą turite mintyje: politinę prasme, o gal humanitarinių ir socialinių mokslų srityje?

Lietuvoje tą reformą suprantame kaip visuotinę visų mokslų sričių pertvarką, siekiant šalies mokslą integruoti į tarptautinę mokslo sistemą. Be politinių sprendimų, aišku, tai būtų sunku įgyvendinti.

Ispanijos ir Lietuvos mokslo padėtis, kaip ir pati mokslo istorija, ko gero, labai skiriasi. Kai aš gimiau, Ispanijoje buvo diktatūra. 1976 m. baigėsi diktatoriaus Francisko Franko režimas. Prisimenu, kaip studijuojant universitete turėjome bėdų dėl diktatūros režimo. Bent jau man asmeniškai teko patirti daug problemų. Norėdami savo šaliai pasiekti demokratijos, mes buvome labai organizuoti, ypač fizikai. Tikriausiai Lietuvoje daugelis žinote tokią asmenybę kaip Chavjeras Solana (Javier Solana). Jis – fizikas, man studijuojant jis taip pat buvo Madrido universiteto studentas. Vėliau tapo šio universiteto kietojo kūno fizikos profesoriumi. Jeigu netektų dabartinių Europos Sąjungos užsienio ir saugumo politikos vadovo pareigų, tai galėtų grįžti į Madrido universitetą ir būtų fizikos profesorius.

Šie metai paskelbti Tarptautiniais fizikos metais, jų atidarymas buvo surengtas Ispanijos parlamente, o uždarymas gruodžio mėnesį vyks Ispanijos parlamento Senate. Į uždarymo iškilmes esu pakvieta atvykti ir Ch. Solana.

Ar visa tai reiškia, kad Ispanijos karališkoji fizikų draugija turi didelį autoritetą ir tarp savo šalies politikų?

Matote, Ch. Solana anksčiau yra buvęs Ispanijos švietimo ir mokslo ministru. Beje, buvo vienas geriausių ministrų, sugebėjęs diferencijuoti

universitetų dėstytojų ir profesorių atlyginimus. Taip siekta motyvuoti geresnę mokslinę tiriamąją veiklą Ispanijos universitetuose ir tyrimo įstaigose.

Ar galėtume pasakyti, kad tai vienas iš Ispanijos mokslo reformos siekių?

Taip, suprantama. Per pastaruosius 30 metų Ispanijos mokslininkų produktyvumas padidėjo maždaug dešimtį kartų, o Ch. Solana ir buvo to didžiulio kilimo įkvėpėjas. Ir ne tik fizikos, bet ir chemijos, biologijos bei kitų mokslų srityse.

Universitetai ir fizika

Koks Jūsų požiūris į Ispanijos universitetus? Ar tai nėra tos „feodalizmo mokslo tvirtovės“, į kurias sunkiai prasiveržia naujovės, kur studijų programos įsisenėjusios ir nėra paprasta jas pakeisti? Žodžiu, ar universitetai nėra konservatyvūs ir naujovėms sunkiai įveikiami bastionai? Klausiu dėl to, kad Lietuvoje nesiliauja diskusijos dėl universitetų.

Ispanijos karališkoji fizikų draugija, galima sakyti, kuruoja tiek mokslinius tyrimus, tiek studijų procesą ir fizikos mokslo reikalus pramonėje. Tai štai prieš kelis mėnesius pasikviečiau visus dekanus iš fizikinio pobūdžio universitetų, ir pamėginome aptarti, koks turi būti fizikos mokymas universitetuose. Mat Ispanijos fizikų draugija atstovauja visoms trimis minėtoms sritims – tiriamajai veiklai mokslo institucijose ir pramonėje bei studijoms. Todėl be jokių apribojimų ir varžymų galime aptarti visiems aktualius klausimus. Tokiu būdu galima parengti bendrą dokumentą, kuriame būtų nurodyti visai šaliai svarbūs dalykai, plėtojant fizikos mokslą. Universitetai yra autonomiški, turi savo savivaldą, tai labai gerai, bet visai šaliai reikšmingi reikalai gali ir turi būti aptariami. Taip stengiamės formuluoti bendrą nuomonę.

Europos fizikų draugijos Vykdomojo komiteto posėdyje Lenkijos fizikų draugijos prezidentas prof. Maciejus Kolvas, Komiteto narys iš Olandijos prof. Hennie Kelderis ir prof. Cherardas Delgadas Barijus

Vienas dalykas formuluoti ir visai kitas – vykdyti formulavimo nuostatas. Ar ne taip?

Mes negalime reikalauti, kad tos nuostatos būtų vykdomos. Esame ne politinė, bet tik visuomeninė organizacija. Būtent tokioje visuomeninėje organizacijoje ir tokiais būdais patogiausia aptarti tuos fizikos mokymo ir studijų klausimus, kurie svarbūs visai Ispanijai. Man pavyko sukviesti Ispanijos nacionalinės mokslo tarybos atstovus ir keletą pramonės atstovų.

Ar Ispanijos pramonės ir verslo atstovai visada patenkinti Ispanijos universitetų veikla? Jeigu nepatenkinti, tai kuo?

Aš neteigčiau, kad pramonėje dirbantys žmonės būtų nepatenkinti universitetais. Mūsų susitikimai ir svarstomi klausimai padeda, tarkime, bendrovei Telefonica ar energetikos komplekso atstovams teikti savo pasiūlymus universitetams. Pavyzdžiui, jie išreiškia pageidavimus, kad universitetuose būtų sustiprinti kompiuterijos, informacinių technologijų, galimas dalykas, taip pat kietojo kūno fizikos ar nanotechnologijų dėstytojų kursai. Žodžiu, pramonėje dirbančių žmonių prašymai taip greičiau pasiekia universitetus.

Apie save

Mūsų pašnekesiui artėjant prie pabaigos, būtų nedovanotina, jeigu nepaklausčiau apie Jūsų paties mokslinius tyrinėjimus. Jau užsiminėte, kad dirbate teorinės fizikos srityje. O ką konkrečiai?

Esu 58 metų amžiaus, gimiau Ispanijoje, nuostabiame Santjago de Compostella mieste. Tai katalikams labai svarbus miestas, nes ten yra labai sena katalikų katedra ir labai senas universitetas, kuriam daugiau kaip 500 metų. Ispanijoje yra tik keleriais metais senesnis Salamankos universitetas. Vėliau persikėliau gyventi į Madridą, kur mokiausi teorinės fizikos. 1972 m. baigiau ir apsigyniau daktaro disertaciją, gavau Ph. D. mokslinį laipsnį. Dirbau teorinės molekulinės fizikos srityje.

Vėliau 5 metus praleidau d'Orse, Paryžiuje. Persikėliau į JAV, ten dirbau Čikagos universitete. Per 20 metų tekdavu keliauti iš JAV į Madridą ir atgal, nes glaudžiai bendradarbiauome. Dar vėliau tapau atominės ir branduolinės fizikos profesoriumi Madrido centriname universitete.

Paskutiniaisiais metais perėjau į Aukštųjų mokslinių tyrimų tarybą (Consejo Superior de Investigaciones Cientificas) – nacionalinę instituciją, kurioje dirba 10 tūkstančių darbuotojų įvairiose mokslo srityse. Tai ir doktorantų rengimo institucija, bet ne vien jų. Vadovauju doktorantams, bet dėstyti studentams, būsimiesiems bachelaurams ir magistrams, man netenka. Dabar esu minėtos institucijos Matematikos ir fizikos instituto prezidentas. 2007 m. šiai institucijai sukaks 100 metų. Jai priklauso 240 pastatų, veikia visos Ispanijos mastu, bet 45 proc. sutelkta Madride.

Esame Jums dėkingi už „Mokslo Lietuvai“ skirtą laiką ir turiningus atsakymus. Linkime Ispanijos karališkajai fizikų draugijai ir Jums asmeniškai vaisingos veiklos.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

P. S. Redakcija dėkoja Teorinės fizikos ir astronomijos instituto mokslo darbuotojui Andriui Bernotui, talkinusiui rengiant šį interviu.

Te Universiteto medis visados žaliuoja

LŽUU senato pirmininkas prof. Povilas Algimantas Sirvydis ir buvęs rektorius prof. Albinas Kusta rektorius toga apvilko prof. Romualdą Deltuva

Naująjį rektorių prof. Romualdą Deltuva sveikino Lietuvos urėdai

Atkelta iš 1 p.

trys šios aukštosios mokyklos rektoriai – prof. Zigmantas Urbonas, prof. Jonas Dromantas ir dvyliktasis rektorius prof. Albinas Kusta. Į iškilmes atvyko rektorius R. Deltuva mama ir dvi seserys.

Docentu taip ir neteko būti

Trumpai pristatysime naujojo rektorius svarbiausius biografijos duomenis ir veiklą.

R. Deltuvas gimė 1943 m. kovo 8 d. Pabalsupių kaime Šakių rajone. 1960 m. baigė Kazlų Rūdos vidurinę mokyklą ir įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją (dabar – Universitetas). 1965 m. baigė, įgijęs miškų ūkio inžinieriaus kvalifikaciją. 1972 m. gavo miškotyros daktaro (tuo metu mokslų kandidato), 1987 m. miškotyros habilituoto daktaro (tuo metu – mokslų daktaro) mokslinius laipsnius. 1980 m. – vyresnysis mokslinis bendradarbis, 1989 m. – profesorius. Pažymėjime, kad R. Deltuviui niekada neteko būti docentu.

Tobulinosi Maskvos veterinarijos akademijoje, Helsinkio ir Lundo universitetuose, stažavosi Vokietijoje, Austrijoje, Švedijoje, Suomijoje, Danijoje, Šveicarijoje, JAV. Moka anglų, vokiečių ir rusų kalbas. R. Deltuvas skaitė paskaitas miškotyros krypties magistrantams ir doktorantams Suomijos, Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos, Latvijos universitetuose. Su bendraautoriais išleido knygų, vadovėlių *Miškotvarka* (su Vaidotu Antanaičiu), parašė

mokslinę monografiją, paskelbė apie šimtą mokslinių straipsnių lietuvių, anglų ir vokiečių kalbomis. R. Deltuvas yra vadovavęs 9 doktorantams, dviejų habilitacinių darbų vertinimo komitetų narys, vienas Lietuvos iškertamų miškų įstatymo projekto rengėjų. R. Deltuva buvo kelių darbo grupių narys: Lietuvos miškų pagrindinių kirtimo taisyklių, Lietuvos miškų strategijos bei Lietuvos miškotvarkos taisyklių projektams parengti vadovas. Tarptautinės miškų tiriančių organizacijų sąjungos (IUFRO) darbo grupės *Miškotvarkos metodai* vadovas. Profesorius taip pat yra Lietuvos miškų sektoriaus plėtros programos, vienas iš Baltarusijos miškų ūkio strateginio plano bei Armėnijos miškotvarkos plėtros projekto rengėjų. Be to, jis yra įvairių tarptautinių bei Lietuvos institucijų tarybų narys, ekspertas, komisijų pirmininkas bei redkolegijų narys.

Kad viešpatautų šviesa ir tiesa

Įnešamos inauguruojamo rektorius regalias ir Universiteto Statutas. Buvęs rektorius prof. A. Kusta ir Senato pirmininkas prof. Povilas Algimantas Sirvydas kviečiami rektorius regalias įteikti prof. R. Deltuviui. Naujajam rektoriui linkima išmintingai vykdyti savo pareigas, santaros ir kūrybinio darbo, kad Universitete viešpatautų šviesa ir tiesa.

Rektorius R. Deltuvas duoda iš-

būtų buvusi visiškai išderinta. Kad to neįvyko, didelis A. Kustos nuopelnas.

A. Kusta dėkojo visai Universiteto bendruomenei ir kiekvienam šios bendruomenės nariui, nes visi dirbo sąžiningai ir nuoširdžiai. Nepašykštėjo buvęs rektorius padėkos žodžio ir aukščiausių valstybės institucijų pareigūnams bei darbuotojams – už supratimą, kad Universitetas valstybei reikalingas ir turi veikti. Nepamiršo profesorius tarti palankaus žodžio ir žiniasklaidai, kuri stengėsi pastebėti ir atspindėti gerus pavykčius Universitete, o jei kritikavo, tai labai saikingai.

Universiteto svarbą supranta ir ji remia daugybė institucijų bei organizacijų, verslo partnerių, žemdirbių savivaldos organizacijų. Iš jų galima paminėti Žemės ūkio rūmus, Ūkininkų sąjungą ir daugybę kitų. Tarp Universiteto veiklos ir verslo partnerių yra daug akcinių bendrovių, asociacijų, kai kurios jau laikytinos Universiteto mecenatais. Visiems jiems A. Kusta, perduodamas rektorius pareigas A. Deltuviui, rado gerą žodį.

Savo pareigų perėmėjui A. Kusta linkėjo dirbti geriau, sėkmingiau, negu jam pačiam pavyko, linkėjo pasirinkti išmintingus sprendimus ir ryžtingai juos įgyvendinti.

Būti tryliktuojau

Inauguruojamo rektorius prakalba – visados labiausiai laukiama ir bene reikšmingiausia iškilnių ritualo dalis.

Rektoriai ateina ir išeina, o universitetas lieka. Rektorius tėra tik žmogus, o universitetas – dvasingų žmonių bendruomenė – gyvuoja per amžius. Universitetas kiekvienam savo nariui suteikia didžiausią malonę, kokią tik gali turėti žmogus visuomenėje – teisę laisvai mąstyti ir reikšti savo nuomonę. Universitetas yra daugybės žmonių kartų protų ir širdžių veiklos rezultatas. Drįsčiau teigti, kad greta tikėjimo bažnyčios, universitetas yra žinojimo bažnyčia. Šios abi bažnyčios yra pašauktos taurinti žmogų, daryti jį dvasingesnį, – savo inauguracinėje prakalboje teigė rektorius R. Deltuvas.

Šitaip apibrėžęs universiteto misiją visuomenėje, rektorius tuo pačiu išpareigojo ne tik išlaikyti aukštai iškeltą reikalavimą „kartelę“, bet ir nedviprasmiškai davė suprasti, kad pasiryžęs ją kelti dar aukščiau. Kartu atkreipė dėmesį į skaičių 13. Pa-

brėžęs, kad Universitetas – ne vieta prietarams, rektorius neslėpė, kad būti tryliktuojau rektoriumi – tai ir labai įpareigojantis dalykas, verčiantis itin rimtai žvelgti į savo pareigas. Neslėpė, kad paties rektorius laimingas skaičius – 7. Pagal horoskopą būdamas „žuvis“, priminė, ką aplinkiniams ir jam pačiam šis ženklas lemia: „Žuvis“ vadovai savo pavaldiniams gali kelti nerimą ir nerimą, nors apskritai jie nesavanaudiškai tenkina kitų užgaidas.

Ši horoskopo pranašystė iškilnių dalyvių nuteikė gana linksmai, o rektorius pavaldiniams, atrodo, atslūgo tam tikras stresas, būdingas keičiantis viršininkams. Bent jau visi nuoširdžiai paplojo.

Skaidrumas, griežtumas ir taupumas

Iškilmės iškilniomis, bet neatrodo, kad naujasis rektorius bus linkęs vien tik juokauti ir linksmiti. Pats rektorius apie tai subtiliai ir užsiminė: jis esą tikras suvalkietis, o jei taip, tai joks horoskopas čia padėti negali. Tuo labiau, kad rektorius savo darbo principais skelbia skaidrumą, griežtumą ir taupumą.

Kita vertus, rektorius pats būdamas šios aukštosios mokyklos auklėtinis ir bendruomenės narys, vadina, joks iš aukščiau siųstas pranašas ar mažai kam suprantamų reformų diegėjas, puikiai suvokia, kad vien gerais norais didelių pokyčių neatliksi. Reikia bendraminčių, pačios universiteto bendruomenės noro keistis.

Savo prakalboje R. Deltuvas rėmėsi antikos išminčiais ir XIII a. krikščionybės filosofu Tomu Akviničiu, citavo Nikolo Makiavelio *Valdovą*, ten rado akivaizdžių paralelių tarp valstybės valdovo ir universiteto vadovo prievolių bei pareigų. Suprantama, kad tokiu atveju kyla minčių apie rektorius norą siekti idealių reikalavimų savo bendruomenės nariams. Kita vertus, ne mažiau už praeities autoritetų prisimintą išmintį ramina ir įtikina tas faktas, kad prie Universiteto vairo vėl stoja miškininkystės mokslų atstovas, po P. Matulionio antrasis šios profesijos žmogus rektorius kėdėje. Kas geriau už šios profesijos atstovą suvokia, kad kiekvieną mišką sudaro pavienių medžių sambūris. Ir didžiausias miškas pradedamas auginti nuo

Nukelta į 9 p.

Tarp iškilnių dalyvių buvo rektorius Romualdo Deltuvo mama ir dvi seserys

Lituanistas Jonas Kabelka

...O mūsų Mokytojas, ką buvo baltams pažadėjęs, – viską padarė. Ant jo rašomojo stalo neliko nebaigto rankraščio, neišsiųsto laiško.

Jonas Balkevičius

Kalbininko Jono Kabelkos (1914 m. lapkričio 8 d. – 1986 m. gruodžio 26 d.) 90-osioms gimimo metinėms skirtas prisiminimų vakaras vasario 10 d. buvo surengtas Vilniaus universiteto Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedros iniciatyva. Renginys vyko Filologijos fakultete, Kristijono Donelaičio skaitykloje. Savaip simboliška vieta, nes kai J. Kabelkai sukako 50 metų 1964-aisiais, jis kaip tik apgynė kandidatinę disertaciją, kuri tais pačiais metais pasirodė atskira knyga *Kristijono Donelaičio raštų leksika*. Studijoje kalbininkas analizavo mūsų didžiojo poeto kalbos ypatybes, pateikė maždaug 3 tūkst. žodžių žodyną.

Zinia, tai tik vienas iš šio lituanisto darbų, kurių parašyta ir išleista buvo ištis daug. Spalvingos J. Kabelkos asmenybės, jo

Prisimenamas Jonas Kabelka, kuris niekada ir nebuvo pamirštas

Kalbininkas Bronys Savukynas prisimena bendravimą su Jonu Kabelka akimirka; antras iš dešinės – J. Kabelkos sūnus fizikas Vidimantas Kabelka

savito humoro laiko dulkės, atrodė, dar nespėjo užkloti, bent jau šitai patvirtino lituanisto ir baltisto 90-mečio paminėjimas.

Iš vienos klasės – trys puikus lituanistai

Vakaras buvo labai gyvas, norinčių kalbėti, prisiminti J. Kabelką nestigo, už liežuviu traukti nieko nereikėjo. Ko gero, nepralenkiamas buvo prof. Algirdas Sabaliauskas, kurį Zigmąs Zinkevičius visai neatitiktinai vadina *lietuviškuoju Nestoru*. Šis lietuvių kalbos tyrinėjimo istorikas taip pat rašo ir kalbos mokslo populiarinimo knygas, kuriose esama labai vaizdingų ir gerai išmenamų žinių, subtilių detalių apie įvairių tautų kalbininkus, tyrinėjusius lietuvių kalbą. A. Sabaliauskas yra ir puikus pasakotojas, sugėbant kalbėti turinčiai ir vaizdžiai. Klausydamas bemat įsitrauki ir pasijunti tarsi pats būtumei tiesioginis tų tolimų įvykių dalyvis.

J. Kabelka mokėsi Rygiškių Jono gimnazijoje Marijampolėje, tad nieko nuostabaus, kad A. Sabaliauskas priminė daug labai įdomių dalykų apie šią „mokytuvę“. Beje, iš pradžių J. Kabelka mokėsi Marijampolės marijonų gimnazijoje. Kai kartą per vieną vakarą J. Kabelka daug ir gražiai

deklamavo lotyniškai, tai nustebino ir patį akad. Vytautą Mažiulį. O juk tai buvo Marijonų gimnazijos pėdsakas, nes ten nuo pirmos klasės buvo mokoma lotynų, o nuo trečios ar ketvirtos klasės – ir graikų kalbos.

Rygiškių Jono gimnazijoje J. Kabelka, pasak A. Sabaliausko, mokėsi veikiausiai nuo 6 klasės. Klasė buvo ištis neeilinė, nes ją baigė trys filologai, lituanistai, patekę į lietuvių kalbos tyrinėjimų istoriją: tai Algirdas Julius Greimas, Jonas Kabelka ir Juozas Vaišnys. Pastarasis buvo kunigas, jėzuitas ir puikus lituanistas, reiškęs JAV. Deja, visi trys draugėn baigė gimnaziją taip niekada ir nesusiėjo. A. J. Greimas ir J. Vaišnys buvo susitikę JAV, abu lankėsi Lietuvoje, bet skirtingu metu, buvo susitikę ir su J. Kabelka Vilniuje.

A. J. Greimas ir J. Kabelka gimnazijoje buvo neperskiriami draugai, nors ir labai skirtingi. A. J. Greimas – išdykęs, išdaigininkas, visokių „prajovų“ sumanytojas. J. Kabelka buvo ramesnis. Kadangi lietuvių kalbos mokytojo jis vis klausydavo, kokiai kalbų grupei reikėtų priskirti bušmenų kalbą, tai klasėje ir buvo pramintas „bušmenu“. Turėjo pravardę ir A. J. Greimas – „pieškė“. Kodėl būtent tokią pravardę – sunku pasakyti. A. Sabaliauskas mano, jog dėl to, kad A. J. Greimas atvyko į gimnaziją vėliau už kitus ir iš pradžių kalbėdavo Rytų aukštaičių tarpe, nors greitai ėmė kalbėti suvalkietiška.

Geriausiu savo mokytoju gimnazijoje J. Kabelka laikė Juozą Rainį. Tai buvo ištis puikus lituanistas, gyvenimą baigęs Sibiro tremtyje. Kai prof. Merkelis Račkauskas vizitavimo metu, o gal per egzaminą, klausėsi J. Kabelkos lotynų kalbos atskleidimo, pagyrė gimnazistą už gerą išmanymą, bet atkreipė dėmesį į jo išorę, kuriai, pasak tikrintojo, gimnazistas skyrė ne itin daug dėmesio, o ateityje tai galį turėti svarbos. Tiesa, nuotraukose jau ir tada J. Kabel-

ka šauniai atrodydavo. Grojo mokinių pučiamųjų orkestre.

Stipraus posakio mėgėjas

Taip jau atsitiko, kad toje pačioje Marijampolės gimnazijoje J. Kabelka tapo ir A. Sabaliausko lietuvių kalbos mokytoju. Būsimasis profesorius Rygiškių Jono gimnazijoje mokėsi 1941–1948 metais. Iki pradėdant mokyti J. Kabelkai, A. Sabaliauskas tvirtina lietuvių kalbos mokėsis prastokai, buvo „vidutinis mokinys iš miesto“. Mat pagal prieš tai buvusio lietuvių kalbos mokytojo Žakevičiaus originalų grupavimą mokiniai buvo skirstomi į blogus iš kaimo ir blogus iš miesto, vidutinius iš kaimo ir miesto bei gerus mokinius iš miesto ir iš kaimo. Penktokams Žakevičius liepdavo iškalti de Sosiūro dėsni, apie kurį „kalėjai“ neturėdavo nė mažiausio supratimo. Mokytojo originalumas bent jau A. Sabaliausko prie lietuvių kalbos nepatraukė.

Kai naujuoju lietuvių kalbos mokytoju tapo J. Kabelka, tai mokė pagal savo buvusio mokytojo J. Rainio sistemą: perėmęs bet kurią klasę, lietuvių kalbos kursą pradėdavo iš naujo. Padiktavęs rašybos, skyrybos taisykles, eidavo toliau. Į kalbos dalykus kreipdavo mažiau dėmesio, užtat labai gražiai dėstė literatūrą. A. Sabaliauskas prisiminė, kaip studijuodamas universitete kartais atsipirkdavo gimnazijos mokytojo J. Kabelkos įdiegtomis žiniomis.

Įsiminė stiprūs J. Kabelkos posakiai. Pavyzdžiui, kad ir toks: *Vokiečiai apie Heinrichą Heinę sako, kad jis jaunas būdamas badavo. Bet jis ir labiau siai badaudamas juodos duonos nė į snukį neimdavo*. Tokie ir panašūs pasakymai mokiniams įstrigo visam gyvenimui, o apie juos apsvydavo ir gerokai rimtesni dalykai. Anot mokytojo J. Kabelkos, visa grožinė kūryba sukasi apie dvi temas: karą ir meilę,

meilę ir karą. Jeigu kas žino kitą temą, tai prašome pasakyti, bet pats J. Kabelka tikino to nežinąs. Drįso išvardyti penkis, jo manymu, didžiausius visų laikų rašytojus: Homerą, Migelį de Servantesą, Viljamą Šekspyrą, Levą Tolstojų ir Fiodorą Dostojevskį.

Mokiniams būdavo įdomu klausytis J. Kabelkos pasakojimų apie jo paties mokytojus. Tarkime, jau šeštoje klasėje gimnazistai apie Levą Karsaviną štai ką išgirdavo. Girdi, rusas, išmokęs kalbėti gražiausiai lietuviškai, bet to maža. Juk kaip, pasak J. Kabelkos, buvo mokoma istorijos: gyveno toks ir toks karalius, kuriam kitas karalius perdūrė pilvą, o šiam galvą perskėlė trečias valdovas. Ir datos, datos... L. Karsavinas tą istorijos mokslą sugebėjo perteikti ir be karalių, ir be atmintį varginančių datų, bet visi jautė, kad tai ir yra tikroji istorija.

J. Kabelka sugebėdavo papiprinti ir tarpukario Lietuvos valdžią. Girdi, lietuviai, skirtingai nuo latvių, tarpukariu taip ir nesugebėjo išleisti gerų savo tautosakos rinkinių. Valdžios vyrų Kaune statėsi namus ir turtėjo, o tautinei kultūrai skyrė menką dėmesį.

Mokinių klausinėti nemėgdavo. Jeigu kada pašaukdavo atsakinėti, o mokinys nemokėdavo pamokos, tai J. Kabelka jam nieko nesakydavo. Vaikščiodavo ir vaikščiodavo po klasę, paskui paėmęs žurnalą suriesdavo dvejetą, ir baigta byla. Gal ne visą laiką taip būdavo, bet A. Sabaliauskui į atmintį įstrigo būtent toks mokytojo įvaizdis.

Kartais mėgdavo iš mokinio ir pasišaipyti. Sigitas Sinickas, vėliau tragiškai žuvęs ugnyje, pasakojo apie Nibelungų giesmę ir pasakė, kad Zygfridas „apsivedė“ su Krymhilda. J. Kabelka paklausęs klausia: *Tai kur ją, per šulinį apsivedė?* Moksleiviai žinojo, kad sakyti *ženytis* – tai kalbos klaida, bet kad *apsivedė* blogai – tai į galvą niekam neatėjo.

Ir vėliau, dėstydamas Vilniaus

Prof. Algirdas Sabaliauskas – gyvasis prisiminimų aruodas

Atkelta iš 1 p.

lyčių santykio ir tarpusavio ryšių dinamikos tendencijos konkrečiomis gyvenimo sąlygomis. Autoriai tyrė buvusios TSRS ir pavienių jos regionų teritorijos drugių fauną (*Cryptinae* pošeimio ichneumonidų beveik 1000 rūšių ir *Phycitidae* šeimos 200 rūšių). Iširta ir Lietuvos drugių daugiau kaip 4 tūkst. rūšių, jų trofiniai ryšiai. Tai suteikė galimybę geriau suprasti vabzdžių biocenotinius ryšius, populiacijų gausumo tarpkosisteminius pokyčius, suvokti, kaip biocenotiniai pokyčiai atsispindi vabzdžių individų vidiniuose procesuose. Išplėtotą naują tyrimų kryptį, kuri teikia naują supratimą apie gamtinių sistemų funkcionavimą. Remiantis daugiamečiais stebėjimais, sukurtas netiesinių diferencinių lygčių sistemos matematinis modelis, kuris teoriškai pagrindžia stebėsenos duomenis, padeda tyrinėti sistemas, sudarančias šeimininko ir parazito sąveiką.

Entomofaunos ir augalijos išteklių bei jų ryšių analizė, taip pat ekosistemų ir jų intarpų įvairovės bei paplitimo tyrimai leido sukurti bioįvairovės ir gamtinių sistemų struktūros vertinimo biologinius pagrindus.

Vienas šio darbo autorių – V. A. Jonaitis yra 5 knygų, 2 brošiūrų ir 117 įvairių kitų mokslinių darbų autorius arba bendraautoris, 15 mokslinių ekspedicijų dalyvis. Turi sukaupęs per 2 tūkst. rūšių ichneumonidų kolekciją iš įvairių Palearktės regionų.

Kitas autorius – P. Ivinskis yra Lietuvos drugių katalogo sudarytojas, 9 kolektyvinių leidinių bendraautoris. Paskelbė daugiau kaip 150 mokslinių straipsnių ir pranešimų tezių. Aprašė naujų mokslui drugių rūšių iš Vidurinės Azijos, Mongolijos. Turi surinkęs didžiausią Lietuvoje drugių būrio kolekciją. Jo vardu pavadinta viena drugių gentis ir penkios rūšys, taip pat viena dvisparnių rūšis.

Produktivityviausio miško formavimo teorija

Darbų ciklas *Produktivityviausio miško teorijos sukūrimas ir jos taikymas krašto ekologinio tvarumo didinimui (1972–2002 m.)* pelnė 2004 m. Lietuvos mokslo premiją. Jo autoriai – Leonardas Kairiūkštis ir Remigijus Ozolinčius iš Lietuvos miškų instituto ir Antanas Juodvalkis, dirbantis Lietuvoje žemės ūkio universitete.

XX a. antroji pusė miškininkystės mokslui iškėlė reikalavimą – sukurti naują teoriją, kurios taikymas užtikrintų kuo didžiausią ūkinio miško produktyvumą jo auginimo cikle, sustiprintų miško kaip anglies kaupėjo funkciją ir išsaugotų miško ekosistemų tvarumą. Kuriant produktyviausio miško formavimo teoriją buvo įrengta daugiau kaip 500 stacionarių ir per 1000 laikinų tyrimo objektų visų pagrindinių rūšių medynuose. Juose buvo atliekami įvairūs tyrimai (biometriniai, aktinometriai, fiziologiniai, morfologiniai ir t. t.). Atskleistas naujas biologinis dėsnis, kurį autoriai pavadino medžių streso efektu cenožės susidarymo proceso metu. Rasta kritinė medžių lajų suartėjimo riba, kai ją pasiekę medžiai patiria tarpusavio sąveikos stresą. Atskleisti medžių savi-regulos dėsniniai ypatumai medynėse. Rasti medžių tūrio priaugio didinimo galimūmą moduluojant Saulės energijos patekimą, optimizuojant medynų tankumą, jų klasinę struktūrą, lajų sanklotos laipsnį.

Bendradarbiaujant su užsienio tyrinėtojais apibendrinta dendrochronologijos metodologija, atskleistas superilgalaikis (176 ir 698 metų) klimato cikliškumas, parengti

Kad Lietuvos vardas skambėtų

2004 m. Lietuvos mokslo premijos laureatai su Lietuvos Respublikos Ministru Pirmininku Algirdu Mykolu Brazausku ir Lietuvos mokslo premijų komiteto nariais

Alergologė prof. Rūta Dubakienė priima bendradarbių ir artimųjų sveikinimus bei gėles

būdai klimato pokyčių panaudojimui miškų ūkyje ir medžių būklės indikacijai stebėsenoje. Pagal visus šiuos dėsnius sukurta produktyviausio miško teorija ir miškų būklės regioninės stebėsenos pagrindai.

Įdiegtieji produktyviausių medynų modeliai-etalonai, jų formavimo programos padėjo akivaizdžiai padidinti medynų tūrį miškuose (nuo 198 mln. m³

1973 m. iki 384 mln. m³ 2001 m.). Tai paveikė ir CO₂ balansą Lietuvoje, didino krašto ekosistemos apšilimo nuo antropogeninės taršos pajėgumą, ekologinį tvarumą.

Premijai pateiktų darbų ciklą sudaro 7 monografijos (3 su kitais autoriais), apie 400 straipsnių, 3 išradimų liudijimai ir gausybė praktiškų rekomendacijų ir nuostatų miškų ugdymo,

Fizikui Gintarui Valiuliui diplomą įteikia LR švietimo ir mokslo ministras Remigijus Motuzas, LR Ministras Pirmininkas Algirdas Mykolas Brazauskas ir Lietuvos mokslo premijų komiteto pirmininkas prof. Kęstutis Makariūnas

dendrochronologinių metodų taikymo, miškų būklės vertinimo Lietuvoje klausimais. Atliekant šiuos darbus, Lietuvoje apginti 3 mokslų daktaro (dabar – habil. dr.) ir daugiau kaip 20 mokslų kandidato (dabar – daktaro) disertacijų.

Plečiantis Lietuvos istorijos horizontą

Humanitarinių ir socialinių mokslų srityje moksliniu produktyvumu, puikiais Lietuvos istorijos tyrinėjimo darbais stebina prof. Mečislovas Jučas, kuriam Lietuvos mokslo premija skirta už darbų ciklą *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo ir lietuvių politinės tautos tapatumo problemos (1999–2003 m.)*.

Iki 1996 m., kai pasirodė profesorius darbų bibliografinė rodyklė, M. Jučas buvo parašęs 6 monografijas, paskelbęs daugiau kaip 300 mokslinių straipsnių. Per 8 pastaruosius metus mokslininkas prie savo darbų lobyno pridėjo dar 4 solidžias monografijas ir kone tris dešimtis straipsnių. Beje, šias knygas išleido per 5 pastaruosius metus. 1999 m. pasirodė M. Jučo *Žalgirio mūšis* (leidykla *Baltos lankos*). Tai išplėtotas ir papildytas ketvirtasis šios studijos leidimas (nuo 1959 m.). Be šio veikalų jau neapsieis ir kitų šalių 1410 m. Žalgirio mūšio problematikos tyrinėtojai, nes šis darbas grindžiamas giliu pirminių šaltinių tyrimais, išvalgia jų kritika ir interpretacija.

2000 m. *Aidų* leidykloje pasirodė M. Jučo monografija *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid.–XIX a. pr.)* Knyga Andžėjus Firevičius (Andrzej Firewicz) išverstė į lenkų kalbą, o Europos edukacijos centras Torūnėje išleido pavadinimu *Unia polsko-litewska*. Studiją palankiai įvertino žymiausi Lietuvos ir Lenkijos istorikai.

2000 m. išleista M. Jučo knyga *Krikščionybės kelias į Lietuvą. Etapai ir problemos* (leidykla *Baltos lankos*). Tai ilgamečių tyrinėjimų ir apibendrinimų vaisius, fundamentalus veikalas. Išleista kaip Lietuvos tūkstantmečio programos parodos *Krikščionybė Lietuvos mene* knyga, ji tapo ir savotišku kelrodžiu parodos rengėjams, taip pat ir lankytojams.

2002 m. išspausdinta istoriko studija *Lietuvos metraščiai ir kronikos* (leidykla *Aidai*). Tai gerokai papildyta ir pataisyta 1968 m. pasirodžiusios studijos *Lietuvos metraščiai* nauja interpretacija.

Profesoriaus M. Jučo darbai – la-

bai svarus indėlis į Lietuvos istorijos tyrinėjimus. Jis kelia tarptautinį Lietuvos istorijos mokslo autoritetą. Pagaliau tai įrodymas, kad kitamet 80-metį minėsiąs istorikas išgyvena vieną produktyviausių savo visados labai sąžiningos veiklos etapų. To įrodymas – jam skirtoji Lietuvos mokslo premija.

Ariantis plačią literatūrologijos vagoną

Šių metų liepos mėnesį 70-metį minėsiąs literatūrologas prof. Juozapas Girdzijauskas taip pat yra plačios ir įvairiapusės mokslinės veiklos pavyzdys. Jo mokslinės veiklos sritys: eilėtyros, literatūrologinės terminologijos, lietuvių literatūros istoriografijos tyrinėjimai. Profesoriaus darbų ciklas *Lituanistinės literatūrologijos raidos pjūvis: eilėtyra ir istoriografija (1966–2001 m.)* įvertintas 2004 m. Lietuvos mokslo premija.

Per 20 tūkst. vien XX a. parašytų eilėraščių, ikimaironinio ir tautinio išsivaduojamojo judėjimo laikų poezija išanalizuota ir susisteminta fundamentaliuose J. Girdzijausko studijose *Lietuvių eilėdara: silabinės-toninės sistemos susiformavimas* (1966 m.) bei *Lietuvių eilėdara: XX amžius* (1979 m.) ir keliasdešimtyje mokslinių straipsnių.

Vėlesnėse J. Girdzijausko pastangose – apibendrinantys lituanistiniai istoriografijos darbai. *Lietuvių poetikos pradmenys* – tai 1985 m. parengtas lietuviškosios raštijos pradininkų ir puoselėtojų tekstų rinkinys. Jame įdėta ir profesoriaus studija *Lietuvių XVII–XIX a. poetikos rūpesčiai*, kurioje nagrinėjamos poetinės kalbos sąsajos su kultūra, tautos psichologija, filosofijos doktrinomis. J. Girdzijauskas parengė XIX a. poeto Valerijono Ažukalnio *Raštus lietuviškus*, sutvarkė ir išleido prof. Jurgio Lebedžio literatūrologinį palikimą, parengė spaudai K. Milkaus, H. Radausko, S. Stanevičiaus ir kitų rašytojų raštų rinkinius.

2001 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išleido prof. J. Girdzijausko etapinį akademinį veikalą *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*. Tai išskirtinis lietuvių literatūros istoriografijos reiškinys, palyginamas su Europoje pirmaujančių humanitarinių tyrinėjimų srityje valstybių atliktais tokio pobūdžio darbais. J. Girdzijauskas yra šio veikalų koncepcijos kūrėjas, vyriausiasis redaktorius ir svarbiausias autorius, parašęs pusę knygos tekstų, t. y. apie 450 puslapių. Šiame veikalė profesoriaus modernizuojama literatūros istorijos traktuotė.

Lietuvos miškų instituto direktorius prof. Remigijus Ozolinčius su žmona Gina

Lietuvių literatūros istorijos modelį pateikia kaip modernią ir naujausius Europos humanitarinių mokslų metodus ir požiūrius įsisavinančią lituanistinę literatūrologiją.

Visas gyvenimas skirtas sakralinės architektūros tyrinėjimams

Lietuvos sakralinės architektūros tyrimai (1957–2003 m.) – tai prof. Algės Reginos Jankevičienės viso gyvenimo tyrinėjimų rezultatas, kuris įvertintas aukščiausiu mokslinės bendruomenės apdovanojimu – 2004 m. Lietuvos mokslo premija.

Darbo esmę sudaro studijos apie medines bažnyčias, koplyčias ir varpinas, gotikines bažnyčias, neogotikines ir neoromantines bažnyčias bei kitų konfesijų sakralinių pastatų architektūrą. Profesorė pirmoji atliko tokio plataus masto sakralinės architektūros tyrimus. Apie Lietuvos sakralinę architektūrą tyrinėtoja paskelbė 75 mokslinius darbus, iš jų 11 knygų (6 su bendraautorais). Atliko apie 600 objektų natūros tyrimus, dokumentinę ir fotografinę fikzaciją. Lietuvos, Lenkijos, buvusios TSRS ir daugelio bažnyčių archyvuose surinko vertingų duomenų apie tiriamus pastatus. Parašė per 160 bažnyčių istorijos ir architektūros studijų. Parengė apibendrintas mokslines studijas, kuriose ištyrė įvairių sakralinių pastatų architektūros raidą, atskleidė jų savitumą ir sąsajas su kitų Europos kraštų pastatais.

Darbščiosios tyrinėtojos darbai apie sakralinę architektūrą žinomi Lenkijoje, Vokietijoje, Rusijoje, Baltarusijoje, jie cituojami ir kitų šalių mokslininkų, yra svarbūs Lietuvos architektūros paveldą integruojant į pa-

saulio kultūrą. Neįmanoma įsivaizduoti Lietuvos architektūros istorijos be prof. A. R. Jankevičienės darbų. Paminklosaugos ir paminklotvarkos veikloje profesorės tyrinėjimai yra neįkainojamos vertės.

Siekiant švarios gamybos

Technologijos moksluose išskirtas ir Mokslo premija apdovanotas prof. Jurgio Kazimiero Staniškio darbų ciklas *Preveninių aplinkos apsaugos strategijų išvystymas ir diegimas Lietuvos pramonėje (1991–2003 m.)*.

J. K. Staniškio vadovaujamas Kauno technologijos universiteto Aplinkos inžinerijos institutas, panaudodamas sistemų teorijos ir prevencijos principus, plėtojo sisteminius metodus aplinkos apsaugos problemoms spręsti, taikant prevencijos priemones.

Dar 1992 m. pirmasis Lietuvoje ir vienas pirmųjų Vidurio Europoje J. K. Staniškis pradėjo vykdyti švaresnės gamybos/taršos prevencijos strategiją ir diegti šalies pramonėje. Pirmajame švaresnės gamybos projekte Lietuvoje dalyvauti buvo pakviestos 8 labiausiai aplinką teršusios Kauno įmonės. Projektas buvo atliekamas kartu su Lundo universitetu (Švedija) ir *Ren-Dan AS* (Danija). Remiant Pasaulio aplinkos centrui (JAV), J. K. Staniškis savo vadovaujame Aplinkos inžinerijos institute įkūrė Taršos prevencijos centrą. Jame atliktas didelis darbas sisteminiu požiūriu plėtojo švaresnės gamybos/taršos prevencijos metodą ir įdiegiant jį Lietuvos įmonėse. Daugiau kaip 60 šalies įmonių pritaikė švaresnės gamybos diegimo galimybių įvertinimo sistemą. Kauniečių ir Čekijos taršos prevencijos centrą Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros or-

ganizacija (OECD) pripažino geriausiais šios srities centrais Vidurio ir Rytų Europoje. J. K. Staniškis tapo OECD bei JT organizacijų (UNEP, UNIDO, UNDP, UNECE) ekspertu prevencinių aplinkos apsaugos strategijų klausimais.

Šiaurės šalių aplinkos apsaugos finansų korporacija (Nordic Environment Finance Corporation – NEFCO), remdamasi prof. J. K. Staniškio iniciatyvomis, 1998 m. įsteigė lengvatinę kreditinę liniją Baltijos šalių prevencinėms inovacijoms diegti. Lietuvoje šią veiklą vykdo profesoriaus vadovaujamas Institutas. Dėl to 35 Lietuvos įmonių prevencinės švaresnės gamybos inovacijos gavo lengvatinius kreditus ir buvo sėkmingai įdiegtos. 1991–2003 m. 69 Lietuvos įmonėse įdiegta 141 inovacija, kurių investicijos sudarė daugiau kaip 57 mln., o jų metinis ekonominis efektas – per 33 mln. litų.

J. K. Staniškio išplėtotą prevencinę švaresnės gamybos identifikavimo, įvertinimo ir finansavimo metodiką pripažinta kaip viena veiksmingiausių pasaulyje ir diegiama kai kuriose Afrikos, Pietryčių Azijos, Centrinės Amerikos, Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Profesoriaus su kolegomis parašytoji knyga *Švaresnės gamybos koncepcija ir jos taikymas išversta į anglų, rusų, ispanų, vietnamiečių ir kinų kalbas*. J. K. Staniškis nuo 1991 iki 2003 m. koordinavo arba vadovavo 56 tarptautiniams projektams ar programoms strategijų plėtros ir diegimo klausimais.

Kad maistas būtų sveikas ir skanus

Prof. Petras Rimantas Venskutonis – Mokslo premijos laureatas už darbų ciklą *Natūralių maisto priedų ir kitų biologiškai vertingų maistinių medžiagų išskyrimo, perdirbimo ir panaudojimo technologijų kūrimas ir tyrimai (1982–2003 m.)*.

Darbo autorius – daugelio tarptautinių mokslinių projektų koordinatorius, nuolatinis EK FP5 programos ekspertas. Premijai gauti pristatoma darba sudaro apie 190 straipsnių, 38 iš jų skelbti tarptautiniuose Mokslinės informacijos instituto (ISI) sąrašuose esančiuose žurnaluose, 7 išradimai ir vienas Lietuvos Respublikos patentas.

Premijai pristatytos tematikos darbai susieti ta pačia maisto mokslo ir technologijų tematika. Pirmoji dalis skirta pieno produktų biologiniam ir perdirbtų produktų, kuriamos šios srities naujos technologijos. Autoriaus darbai yra novatoriški turi didelę mokslinę ir technologinę vertę.

Daug darbų skirta natūralių antioksidantų tyrimams. Paminėsime novatoriškų praktinių ir fundamentinių požiūrių darbų seriją, skirtą augalų ekstrahavimui anglies dioksido superkritinėmis ir subkritinėmis sąlygomis. Tai aukštųjų technologijų sritis. Natūralių konservantų taikymo technologijų kūrimas – taip pat reikšminga ir logiška anksčiau aprašytų darbų sekos dalis.

P. R. Venskutonis – šių darbų pradininkas Lietuvoje. Jis išplėtojo natūralių priedų ir kitų biologiškai vertingų maistinių medžiagų technologijų tyrimus, kurie taikomi, pavyzdžiui, AB *Stumbras* ekstrakcijos ceche, TUB *Mėta* ekstraktų ir eterinių aliejų gamyboje. Iširtos medžiagos ir jų panaudojimo technologijos gali būti taikomos funkcinių maisto produktų ir maisto papildų gamyboje. Šie rezultatai pripažinti tarptautiniu mastu, reikšmingi praktine ir fundamentinio mokslo prasme.

Bus daugiau

Gražvydas Kantvydas

Prancūzų skaitytojams – apie Lietuvą

Kasmet pasirodo po naują prancūzų kalba leidžiamą žurnalą *Cahiers Lituanienis* numeris. Jis pradėtas leisti 2000 m., tad 2004 m. baigiantis galėjo pasidžiaugti penktuoju numeriu. Žurnalo leidėjas – Elzaso ir Lietuvos asociacija, o lėšų skiria Paryžiaus Roberto Šumano fondas bei kiti rėmėjai. Šiuo metu tai vienintelis Lietuvai skirtas žurnalas prancūzų kalba, kuriame spausdinami įvairaus pobūdžio straipsniai apie Lietuvos istoriją, kultūrą, literatūrą, meną ir kalbotyrą.

Penktasis žurnalo numeris pradedamas sovietmečio istorijai skirtu straipsniu apie 1972 m. Lietuvą sukretusį faktą: Romo Kalantos susideginimą, protestuojant prieš sovietinę okupaciją, ir po to Kaune įsiplieskusius įvykius. Straipsnio autorė – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro darbuotoja Birutė Burauskaitė.

Apie knygnešių žygdarbį rašo Karolina Paliulis, knygynų Vilniuje ir Panevėžyje savininkė. Prisimintas XVIII a. botanikas Žanas Emanuelis Žiliberas (Jean-Emmanuel Gilibert) ir jo 1784 m. tekstas apie Lietuvos miškus. Straipsnio įžangoje pateikiami Nacionalinio gamtos istorijos muziejaus Paryžiuje kuratoriaus Piotro Daškievičiaus (Daszkievicz) paaiškinimai ir komentarai.

Kultūrai skirtoje žurnalo dalyje

dientai pirmiausia duonos, pyrago gaminių mitybinei vertei praturtinti, majonezo ir kitų dispersiškų maisto gaminių technologijoms tobulinti. Sukurti vertingi priedai iš pienoškos kilmės išrūgų. Tai ir reguliuojama natūralių aromatinių junginių biosintezė, panaudojant natūralius ir biologiškai vertingus mikroorganizmų fermentus. P. R. Venskutonis tiria natūralius medžiagoms panaudojamas augalines kilmės žaliavas. Vienas svarbiausių natūralių maisto priedų šaltinis yra prieskoniniai, aromatiniai ir vaistiniai augalai. Svarbūs Lietuvoje auginamų aromatinių ir prieskoninių augalų eterinio aliejaus ir ekstraktų sudėties tyrimai – sudėties žinojimas yra natūralių aromatizatorių kūrimo pagrindas. Tiriama veiksmingi prieskoninių ir aromatinių augalų sterilizavimo procesai, lakiųjų junginių išsiskyrimo iš aromatinių žaliavos ir perdirbtų produktų, kuriamos šios srities naujos technologijos. Autoriaus darbai yra novatoriški turi didelę mokslinę ir technologinę vertę.

Daug darbų skirta natūralių antioksidantų tyrimams. Paminėsime novatoriškų praktinių ir fundamentinių požiūrių darbų seriją, skirtą augalų ekstrahavimui anglies dioksido superkritinėmis ir subkritinėmis sąlygomis. Tai aukštųjų technologijų sritis. Natūralių konservantų taikymo technologijų kūrimas – taip pat reikšminga ir logiška anksčiau aprašytų darbų sekos dalis.

P. R. Venskutonis – šių darbų pradininkas Lietuvoje. Jis išplėtojo natūralių priedų ir kitų biologiškai vertingų maistinių medžiagų technologijų tyrimus, kurie taikomi, pavyzdžiui, AB *Stumbras* ekstrakcijos ceche, TUB *Mėta* ekstraktų ir eterinių aliejų gamyboje. Iširtos medžiagos ir jų panaudojimo technologijos gali būti taikomos funkcinių maisto produktų ir maisto papildų gamyboje. Šie rezultatai pripažinti tarptautiniu mastu, reikšmingi praktine ir fundamentinio mokslo prasme.

pristatomas Lietuvos kryždirbystės menas, kurį analizuoja etnografijos mokslų daktarė Alė Počiulpaitė. Apie Lietuvos kryžius pagal Adomo Varno albumą rašo Adomo Mickevičiaus universiteto Poznanėje darbuotoja Joana Ostaševska-Novicka (Joanna Ostaszewska-Nowicka).

Kalbai ir literatūrai skirtą skyrių puošia iki šiol nespausdintas Ugnės Karvelis pašnekesys su Algiu Juliumi Greimu (1917–1992 m.), vykęs kelis mėnesius prieš semiotiko mirtį.

Žurnalą puošia geras pustuzinis dailininko Vytauto Valiaus grafikos darbų bei estampų, taip pat spausdinama Kazio Sajos novelė *Dviejų karalių pasaka*.

Gražvydas Kantvydas

Te Universiteto medis visados žaliuoja

Atkelta iš 5 p.

Kiekvieno atskiro gležno medelio. Kas jau kas, o miškininkas visada labai gerai suvokia gyvenimo realybę, organiškos raidos svarbą, jam nereikia aiškinti skirtumo tarp filosofijos teiginių idealybės ir kasdienio praktiško gyvenimo keliamų reikalavimų.

Tarp akademinų senienu ir naujenu

Universitete vairs pereina į geras rankas, – sveikinimo kalboje teigė Lietuvos žemės ūkio universiteto Tarybos pirmininkas, šio Universiteto garbės daktaras prof. Kęstutis Kriščiūnas, nepamiršęs paminėti ir buvusio rektoriaus A. Kustos nuopelnų. O Tarybos pirmininko linkėjimas naujam rektoriui buvo labai paprastas: duok Dieve, jėgų įgyvendinti visas tas mintis, kurias rektorius paskelbė savo inauguracinėje pralaboje. Palinkėjime nuskambėjo ir dar viena mintis: rasti balansą, nepriširiant vien tik prie akademinų senienu, bet siekti ir akademinų naujenu. Suvokus, kad jau laikas skatinti pokyčius, būti agresyviai inovatyviam rektoriui.

Daug puikių linkėjimų tą pakilią savo gyvenimo valandą išgirdo rektorius R. Deltuva. Visus juos suglausti į vieną ar kelis sakinius būtų sunku, gal ir neįmanoma. Vis dėlto ryžtamės perteikti tarsi visų tų gerų palinkėjimų išvestinę: *Te Universiteto medis visados žaliuoja*.

Palinkėjime naujam rektoriui kuo geriausios kloties, rūpinantis mišku, nepamiršti ir kiekvieno atskiro medžio.

Margiris Daumantas

Pirmieji įspūdžiai po mokslo premijų įteikimo

Pradžia 2004 m. Nr. 20, 22,
2005 m. Nr. 3, 5.

Vilniaus dailės akademijos prorektorius studijoms doc. dr. Arūnas GELŪNAS šnekučiuojasi su *Mokslo Lietuva* apie meno ir religijų santykį, remdamasis įspūdišiais iš 2004 m. spalį Akademijoje su Kornelio universitetu (JAV) surengtos bendros to paties pavadinimo tarptautinės konferencijos.

Klaidžių klystkelių daugėja

Vargu ar kam kultū noras tapatinėti religiją su religinėmis institucijomis. Ar Jūs čia išvelgiate problemą?

Kaip jau minėjau, žmogui natūralu suteikti savo patirčiai kultūrinę formą, kad ir kokia ta patirtis būtų. Kai įvairių apklausų metu žmonės klausiami, ar jie pasitiki Bažnyčia, juk jų neklausama, ar jie pasitiki Jėzumi Kristumi. Tai būtų visai kitas klausimas. Bent jau krikščioniškoje kultūroje Bažnyčia yra ta institucija, per kurią sklinda sakramentai, o pats jos įsteigimas „legalizuotas“ šventraštyje. Bet, žinoma, čia esama ir didelio pavojaus, nes sakralumo išgyvenimu tarsi turi pasirūpinti kažkas kitas, specialistas. O kaipgi tuomet žmogaus širdis, kuri, pasak Fiodoro Dostojevskio yra ta vieta, kurioje vyksta kova tarp Dievo ir velnio? Manau, kad ji nepasiekiamas nė vienas „specialistui“. Pats žmogus turėtų nuspręsti, kokia bus tos kovos baigtis. Man patiko viena prof. Tomo P. Kasulio mintis, kurią jis išsakė, kai mes po konferencijos kalbėjome apie meną, religiją, filosofiją ir daugelį kitų dalykų. Jis pastebėjo, kad meno, religijos ir filosofijos kelyje yra atsiradusių klaidžių klystkelių, keliamos ne tos problemos, kurias reikėtų spręsti. Tačiau svarstydami šias problemas neturėtume painioti nesusipainiojamų dalykų, teigė T. P. Kasulis, ir *su vandeniu iš vonios išpilti ir kūdikio*. Tas nešvarus vanduo gal ir yra institucijų biurokratizmas bei dogmatizmas, tačiau dvasinis pradai, kuris yra žmoguje, dvasinis alkis, gėrio impulsai, sakralumo instinktas – nekaltas kūdikis.

Pats žmonių nepasitenkinimas – mokslu, menu ar įvairaus pobūdžio institucijomis, neišskiriamas nė religinių institucijų, juk ir teikia vilties, kad daug kas keisis – bregsta keitimosi galimybė. Periodiškai ištinkančios krizės rodo, kad žmonija dar nėra mirusi ar visai išvėsusiusi.

Žinome pavyzdžių, kai religinėse institucijose vykdavo reformos. Prisiminkime Pranciškaus Asyžiečio reformą. Ne paslaptis, kad Europos vienuolynai buvo virtę paleistuvystės židiniais, ir Pranciškaus Asyžiečio pavyzdžiu matėme asmenybę, kurios dėka įvyko didžiulis dvasinis krikščionybės atsinaujinimas, esminė dvasinė reforma.

Tai vyksta nuolat. Pranciškaus Asyžiečio pavyzdys tėra vienas iš šimtų. Kiekvienoje religijoje būna nuopolių, uždusimo ir atsinaujinimo metų. Būtų kiek skubota teigti, kad gyvename visiškai sekularizuotame postmetafiziniame pasaulyje ir negalioja niekas, kas seniau buvo svarbu. Tačiau esame tam tikrame įdomiame taške ir stebime, kas bus toliau. Jau minėtas mąstytojas Lešekas Kolakovskis, labai blaivus balsas, teigia, jog nepaisant Frydricho Nyčės ištarmės *Dievas mirė!*, milijonai žmonių pasaulyje tvirtina, kad vis dar girdi Dievo balsą. Vis dėlto akivaizdu, kad F. Nyčės mintis pagrįsta labai jautria įžvalga. Jo gyvenamu laiku išsikerojęs scientizmas mūsų laikais išvirto į polin-

MENAS IR PASAULIO RELIGIJOS (5)

Tomas P. Kasulis ir Vilniaus universiteto Orietalistikos centro japonų kalbos dėstytoja Dalia Švambarytė

kij neretai mokslą prilyginti Dievui: jis išmokys amžinai gyventi, tegu ir vartojant vaistus, išmokys padoriai elgtis, naudojantis psichotechnika. Tai dar vienas pavyzdys, kad „sakralumo instinktas“ labai gajus: mėginama sudievinėti jei ne viena, tai kita.

Suvokti „kitą“

Grįžkime prie konferencijoje „Menas ir pasaulio religijos“ dalyvavusio Ohajo universiteto prof. T. P. Kasulio. Labai lietuviškai skambanti pavardė. Gal esama kokio ryšio su Paryžiuje gyvenusiu dailininku Vytautu Kasiuliu?

Ši klausimą uždaviau ir pačiam profesoriui. Apie Vytauto Kasiulio egzistavimą jis nežinojo.

Visi keturi prof. T. P. Kasulio seneliai buvo lietuviai, taip pat ir abu jo tėvai. Tačiau patį būsimąjį profesorių tėvai leido į mokyklą, kurioje dėstoma anglų kalba. Viena iš tėvų nuostatų buvo tokia: sūnus turi labai gerai išmokyti anglų kalbą ir kuo greičiau pritapti prie amerikietiškos aplinkos. Sūnus su kaupu pateisino tėvų lūkesčius: baigė Jeilio (Yale) universitete filosofiją.

Galėtume pasigirti, kad mažų mažiausiai du lietuviai yra šio universiteto profesoriai – Rimantas Vaišnys ir Tomas Venclova, ten yra dėstęs ir poetas Josifas Brodskis, literatūros Nobelio premijos laureatas.

Taip, tai ištis garbinga mokykla. Po Jeilio universiteto T. P. Kasulis penkerius metus dirbo Havajų universitete, ten parašė labai jį išgarsinusią knygą *Dzen veiksmas, dzen*

žmogus (*Zen Action, Zen Person*). Iš Havajų universiteto buvo pakviestas metams laiko dėstyti į vieną garsiausių Amerikoje Harvardo universitetą.

Šiuo metu T. P. Kasulis dirba didžiausiam Amerikoje Ohajo universitete, dėsto tris dalykus, susijusius su lyginamąja filosofija, religija ir Japonija. Aišku, čia svarbi budizmo, šintoizmo, šiuolaikinė japonų filosofija, kurią T. P. Kasulis gerai išmano. Tačiau svečias ne kartą pabrėžė, kad labai nenorėtų būti siejamas vien tik su japonologija, nes jį domina daug platesni klausimai. Jis pasirinko tyrinėti Japoniją ir tos šalies žmonių mąstyseną (budizmą ir šiuolaikinę japonų filosofiją), nes jį labai nepašai į Vakarų žmonių mąstyseną. Pasak jo, būtina tyrinėti ir mėginti suprasti kitą požiūrį. Atrodo, kad T. P. Kasuliui tai pavyko padaryti, nes jo knygos labai vertinamos ir pačioje Japonijoje.

Pasiremiant intymumo ir integralumo teorija

T. P. Kasulis Vilniuje skaitė pranešimą „Meno ir šventumo santykis: paradigmos ir pavyzdžiai“ („The Relation between Art and the Sacred: Paradigms and Instances“). Kuo jis buvo įdomus?

Šioje konferencijoje T. P. Kasulio pranešimas buvo pagrindinis, suteikė jam 1,5 valandos. Profesorius įdomiai pritaikė savo paties išplėtotą intymumo ir integralumo teoriją meno ir religijų santykiui tyrinėti. Integralumo teorija tarsi teigia individualizmo pradą, čia ir religija, ir me-

nas yra autonomiškos disciplinos, tarpusavyje susijusios per kažką išorišką. Jeigu jos atskiriamos, tai ir religija, ir menas egzistuoja tarsi patys sau, be jokių didesnių problemų. Intymumo teorija teigia, kad religija ir menas susiję glaudžiais ir neatsiejamais vidiniais ryšiais. Jeigu jos atskiriamos, tai ir religija, ir menas netenka kažko ypač svarbaus, apie ką kalbėjome ir šio mūsų pašnekesio metu. T. P. Kasulis pateikė krikščionybės, budizmo ir judėjų religijos pavyzdžių. Priminė ir kelis pavyzdžius iš protestantizmo istorijos, kai asmenybė vienu metu buvo ir religinė, ir meninė persona, kitu atveju – kai religinė ir visai ne meninė. T. P. Kasulis plačiai apžvelgė įvairias santykių tarp religijos ir meno formas. Beje, viena iš jo knygų ir vadina *si Integralumas ir intymumas*. Pranešėjas pateikė nemažai konkrečių pavyzdžių, bet sugebėjo išryškinti esmines problemas – vidinių ir išorinių meno bei religijos sąsajų skirtingą pobūdį. Šiuolaikinis žmogus viską linkęs skirstyti: čia fizika, čia estetika, meno vieta muziejuose, religijos – bažnyčioje, o profesoriaus – universitete.

Antra vertus, ir Vakarų kultūroje bei mūsų švietimo sistemoje šalia analizės įgyvendinamas ir sintezės principas: norime pajusti pasaulio ir jo reiškinių integralumą, visumą, gal net intymumą, kai kiekvienas esame to pasaulio vykimo dalyvis, atsakingas už jame vykstančius dalykus. Ar ne taip?

Gal kas nors ir nori pasaulį matyti intymų, bet elgiames dažniausiai priešingai, palengvindami sau šio pasaulio ir jame vykstančių reiškinių supratimą. Jūsų paminėta problema – vienas didžiausių šiuolaikinės švietimo sistemos „galvos skausmų“ – kaip išugdyti universalų žmogų. Deja, neretai visas baigiasi tik gerais norais ir „projektais“, o mokymas tampa vis labiau specializuotas.

Todėl taip vertintinas tarpdiscipliniškumas, kuris glaudina, sieja skirtingus, kartais net ir labai prieštarigus dalykus.

Galiu pritarti, kad tarpdiscipliniškumas ir sugebėjimas matyti sąsajas tarp skirtingų kaip tik ir glaudina visa, ką išskaido „dėliojimo į lentynė-

les“ principas. Tai štai T. P. Kasulio programinis teiginys ir yra suartinti net ir skirtingus dalykus, parodyti gelmines jų sąsajas. Neįmanoma vieno tyrinėti be kito, nes užtenka vienam kurios nors srities mąstytojui pareikšti reikšmingą mintį, tai tuojuo pat atsiliepia kitose srityse ir net atsispindi tų sričių atstovų elgsenoje.

Apie susišnekėjimą, kuris nevyksta

Jeigu viskas taip, tai ar šioje konferencijoje nebuvo vieno štai kokio trunkumo. Diskutavo filosofai, meno ir estetikos atstovai, buvo net budizmo religijos išpažinėjas japonas, nors ir atvykęs iš JAV, bet visai nebuvo tikslųjų ar gamtos mokslų atstovų. Neabejoju, kad koks nors abstrakčios tematikos atstovas taip pat ir į šią temą galėtų įlieti labai daug naujo ir gal netikėtai. Kitas klausimas, ar turime apie tai mąstančiųjų kitų mokslų atstovų.

Man yra tekę dalyvauti humanitarų konferencijose, į kurias būdavo kviečiami ir tikslųjų mokslų atstovai. Deja, tokie renginiai, mano nuomone, būdavo nenusesėję. Tikslųjų mokslų atstovai paprastai laikydavosi labai „kietos“ pozicijos. Girdi, „minkšti“ mokslai ir lieka minkštais, o „kieti“ mokslai tėra tikslieji ir gamtos mokslai. Esant tokiai nuostatai, bent kiek sėkmingesnio dialogo tose konferencijose neįvykdavo. Tačiau visiškausi su Jumis sutinku, kad toks dialogas labai pageidautinas.

Reikia suprasti, kad tikslųjų mokslų kultūra, jei mūsų krašte apskritai tokia egzistuoja, kol kas gyvuoja ir reikiama savyje, nepakyla iki aukštesnio humanitarinių apibendrinimų lygmenų?

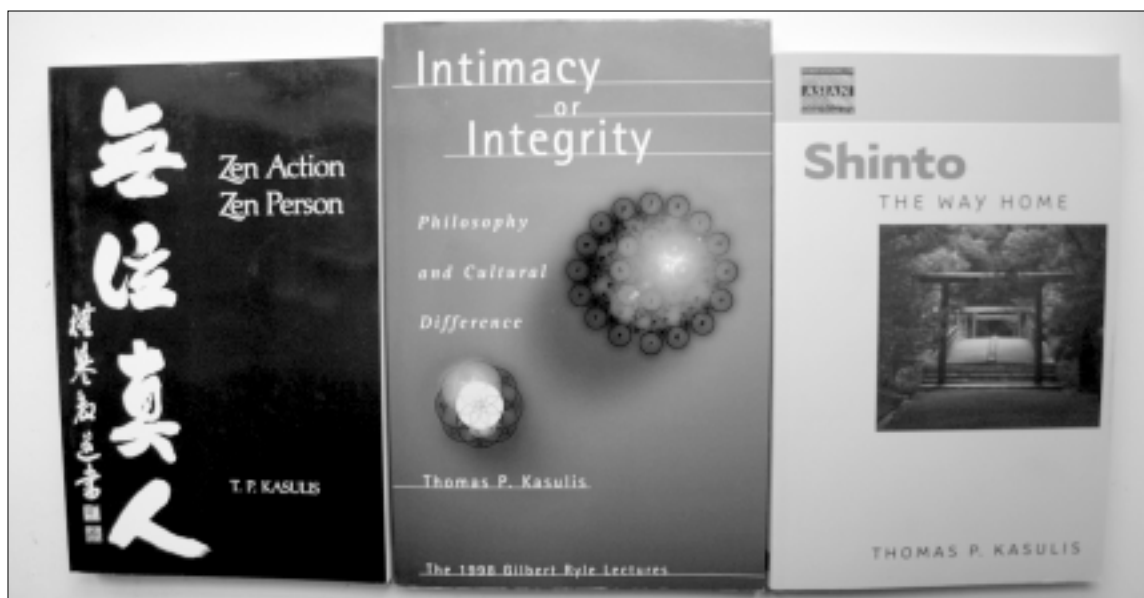
Aš manau, kad Lietuvoje humanitarai bei tikslųjų ir gamtos mokslų atstovai itin prastai susišneka. Deja, meninė ir humanitarinė kultūra Lietuvoje dar labai atsietą nuo tikslųjų ir gamtos mokslų interesų, nors kitur pasaulyje tas dialogas vyksta ir yra pasistūmėjęs gerokai į priekį. Geras pavyzdys čia būtų aukšto lygio tarpdiscipliniškumu pasižymintys Masačusetso technologijos instituto leidiniai.

Vadinasi, Lietuvoje vis dar nevyksta normalaus kūrybinio dialogo tarp humanitarinių ir tikslųjų mokslų. Labai keista, kai fizikai nustato kriterijus, kaip humanitarams reikia rašyti straipsnius ir nurodinėja, kur spausdinti. Bet kodėl taip įvyko – tas susvetimėjimas, vienas kito nepriėmimas?

Man sunku atsakyti. Dabar man 36-eri, ir nebuvo sovietmečio mokslinių procesų liudinininku. Atrodo problema ta, kad humanistika sovietmečiu buvo neįmanoma, o tikslieji mokslai galimi. Žmogus galėjo būti puikus matematikas ar fizikas, ir be jokių kompromisų su sąžine. Turime neblogų fizikų, nes į šį mokslą stoji labai geri abiturientai, mat su fizika buvo siejamas ir to meto mokslo elitai. O filosofija buvo susijusi su marksizmu, jau nekalbant apie religijotyrą – koks galėjo būti sovietmečiu šis mokslas? Juk, pasak marksistų, religija – tai opiumas liaudžiai.

Gana toli nuklydome nuo konkrečių konferencijos reikalų, užtat „pabraidėme“ po humanitarus, menotyryninkus ir religijotyryninkus jaudinančių problemų lauką. O koks šiandien mokslo ir meno santykis pačioje Vilniaus dailės akademijoje?

Mokslo ir meno santykis visuomet buvo kiek paradoksalus, tačiau istorijoje esama pavyzdžių, kai jie puikiai sutardavo, o kartais net išsitedavo

Profesorius Tomo P. Kasulio knygos: „Dzen veiksmas, dzen žmogus“ (1981 m.), „Intymumas ar integralumas: Filosofija ir kultūriniai skirtumai“ (2002 m.) ir „Šinto: kelias namo“ (2004 m.)

viename asmenyje kaip Leonardo da Vinčio atveju (nors Alberto Enšteino polinkis groti smuiku čia taip pat atrodo vertas dėmesio). Vilniaus dailės akademijoje mokslas plėtojamas daugiausia dailėtyros ir architektūros istorijos srityse, rašomos šios srities disertacijos, monografijos, rengiamos konferencijos. Neperdėsiu pasakę, kad mokslo pozicijos Vilniaus dailės akademijoje labai sustiprėjo būtent dabartinio rektoriaus prof. Adomo Butrimo dėka, kuris iš karto po Nepriklausomybės atgavimo inicijavo daug reformų. Šiuolaikiniam menininkui be aukštojo išsilavinimo ir kai kurių sričių mokslinių žinių kitaip neįmanoma gyventi, antraip jis virstų parankiniu, bet ne menininku.

Kaip studijų prorektorius, jaučiu savo pareigą prisidėti prie mokslo reikalų Akademijoje, nes esu įsitikinęs pozityvia jo įtaka meno studijoms. Konferencija *Menas ir pasaulio religijos* – tai tarptautinis projektas, kai įvairių sričių – dailėtyros, filosofijos, religijotyros – amerikiečių, japonų ir lietuvių teoretikai nagrinėjo itin aktualias visame pasaulyje problemas. Taigi mūsų Akademijoje toliau tęsiamos mokslinės diskusijos apie meną. Mano manymu, tai labai svarbu.

Pagaliau konferencija juk vyko sakralinėje Vilniaus senamiesčio aplinkoje, trijų bažnyčių apsuptyje, kur ir įsikūrusi Dailės akademija.

Iš tiesų taip. Simboliška, kad konferencija buvo pradėta Mariaus Iršėno pranešimu, demonstruojant lietuviškus pavyzdžius – akmenų amžiaus figūrėles, gintaro radinius. O dr. Dailios Navikaitės baigiamajame pranešime apie sakralinę šiuolaikinio meno dimensiją kaip tik ir nagrinėta, kas vyksta Lietuvoje šiandien ir dabar, demonstruojant šiuolaikinio meno pavyzdžius, tai, ką pranešėja vadino postmetafiziniu menu. Jame sakralumas įgyja keistą, dažnai ironišką traktotę. Tada menininkas tarsi tampa šventiku, pasiūlo savo paties dvasinumo sampratą. Buvo labai įdomu.

Taigi Lietuva buvo pristatyta labai senais akmenų amžiaus meno pavyzdžiais ir pačiais naujaisiais – ins-

taliacijomis, parodyta jau „klasikinė“ Eglės Rakauskaitės instaliacija su šokoladiniais krucifikais, kadaise sukėlusį nemažą skandalą.

Daugelyje šiuolaikinių meno kūrinų sakralumas ar dvasingumas permašomas: kartais teigiant pozityviai, kartais – ironiškai. Dvasios pasaulis, kad ir koks jis būtų, visada domino menininką. Turėkime mintyje, kad keli tūkstančiai meno raidos metų neatsiejama nuo religinio meno iki pat Renesanso (Vakaruose) ir dar vėliau. Lietuviai menininkai religine tema dažnai svarsto ironiškai, nes mato visuomenėje tam tikrą religijos fetišizavimą, t. y. jos primityvų aspektą – davatkišką ir klapčiukišką, trafaretinį, visiškai ne-reflektuotą, ne iš širdies kylantį. Deklaruojamas religingumas, o kartu matome visuomenės kataklizmus, korupciją, vagystes, savizudybes ir kitas piktžaides. Taigi menininkui tai tikrai palanki tema.

Tik diskutuojant su pasaulio kultūromis

Ar konferencijos pranešimai bus išspausdinti?

Išleisime straipsnių rinkinį anglų kalba, kurį papildysime kelių autorių, negalėjusių atvykti į Vilnių, tekstais. Nesu nusiteikęs prieš nacionalinę kultūrą ir visai nenorėčiau būti globalizacijos šaukliu – priešingai, nacionalinė kultūra turi būti ir yra prioritetas. Tačiau ji stiprės tik atsigręždama į savo raidą ir diskutuodama su kitomis kultūromis. Tai pakankamai universali tema, kad būtų įdomi ne vien lietuviams, bet ir kitų tautų žmonėms. Tikiuosi, kad naująją būsimą knygą su malonumu skaitys ir *Mokslo Lietuvos* skaitytojai.

Prĩmu tai kaip gražų palinkėjimą. O jums ir visai Vilniaus dailės akademijos bendruomenei leiskite palinkėti kuo drąsiau dalyvauti pasaulio menų ir kultūrų dialoge. Dėkoju už mintis, kuriomis dosniai pasidalijote su mūsų skaitytojais.

Gediminas Zemlickas

Vilniaus Bernardinų bažnyčios bokštelis – įspūdingas vėlyvosios gotikos pavyzdys

2005 m. vasario 1 d. Rusijos mokslų akademijos (RMA) Slavistikos institute vyko disertacijos *Mitologinių konceptų leksinė semantinė analizė: „žuvies“ simbolika baltų ir slavų tradicijoje (pasitelkiant indų ir irėnų duomenis) gynimas. Disertantas – Lietuvos mokslininkas Dainius Razauskas. Pastaruoju metu Dainius Razauskas dirba žurnalo *Liaudies kultūra* vyresniojo redaktoriumi.**

Filologinį darbą gynė matematikas

D. Razausko mokslinio darbo vadovas – žymus tyrinėtojas, beje, daug nuveikęs ir baltistikos srityje, akad. Vladimiras Nikolajevičius Toporovas. Oficialūs oponentai – filologijos mokslų habil. dr. prof. Sergejus Nekliudovas (Maskva) ir filologijos mokslų dr. doc. Vanda Kazanskienė (Sankt Peterburgas). Disertacijos gynimas buvo gana sklandus. Oficialūs ir kiti oponentai palankiai vertino atliktą mokslinį darbą. Visus patenkino disertanto atsakymai į kritines pastabas: vienas iš jų autorius savikritiškai pripažino teisingomis, kitas taktiškai paneigė. Visi dalyvavę Disertacinės tarybos nariai (15 asmenų) balsavo už.

Šis atvejis ypatingas tuo, kad filologinį darbą gynė ne filologas, o matematikas (D. Razauskas baigė VU Matematikos ir informatikos fakultetą), kuris pats, savarankiškai perskaitęs daugybę filologinės literatūros, pasiekė atitinkamą mokslinį lygį. Todėl buvo galima abejoti, kad visi Tarybos nariai palankiai žvelgs į jo darbą. Tai, kad D. Razauskas neturi akademinio išsilavinimo šioje srityje ir yra užsienietis (ne *savas*), apskritai mažai pažįstamas, sudarė daug keblumų. Turint galvoje visus minėtas aplinkybes, ypač džiugina tai, kad jo darbas įvertintas labai gerai. Vis dėlto teigiamą sprendimą lėmė atliktas darbas ir disertanto asmenybė, o ne vadovo, žymaus mokslininko V. Toporovo vardas.

Tai, kad šis gynimas vyko Slavistikos institute, neturėtų stebinti, nes V. Toporovo darbai tikrai labai paveikė disertanto veiklą ir didele dalimi nulėmė jo mokslinę kryptį. Be to, D. Razauskas gausiai cituoja kitų minėto instituto bendradarbių darbus ir šiuo atžvilgiu jo disertacija yra (ir buvo pripažinta per gynimą) vienu iš labiausiai atitinkančių Maskvos semiotinės mokyklos tradicijas darbu.

Ši disertacija Maskvoje apginta po ilgos pertraukos: po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Maskvoje nebeliko nei studentų, nei vadinamųjų aspirantų. Anksčiau disertacijų gynimas ir studijos Maskvos aukštosiose mokyklose lietuviams buvo įprastos.

Žuvies simbolis opozicijų tinkle

Disertacijos autorius surinko labai daug baltų ir slavų tradicijų medžiagos (baltiškoji dalis iki šiol buvo mažai prieinama Rusijos tyrinėtojams, ir dėl to darbo vertė dar labiau išauga), literatūros apie žuvies simboliką iš beveik visų pasaulio mitologinių tradicijų, aptiko ir surūšiavo visas žuvies sąvokos (koncepto) semantikos sudedamąsias dalis, visus mitologinius motyvus. Pagal šį žuvies semantinį modelį galima rekonstruoti mitopoetinį universumą bal-

* *Дайнис Разукас. Лексико-семантический анализ мифологических концептов: символика «рыбы» в балто-славянской традиции (с привлечением индо-иранских данных). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук Москва, 2004.*

Atsinaujina moksliniai ryšiai: Vakarai – Rytai

Lietuvis apgynė filologijos disertaciją Maskvoje

Dainius Razauskas ir jo mokslinio darbo vadovas akad. Vladimiras Toporovas

tų ir slavų tradicijos plačiame indoeuropietiška kontekste.

D. Razausko metodas artimas Vilhelmo von Humboldto (Wilhelm von Humboldt) metodui, pagal kurį sujungiama filosofija, lingvistika ir psichologija. D. Razauskas savo disertacijoje labai daug dėmesio skyrė kalbiniam aspektui: atskirų žuvų rūšių pavadinimams ir jų semantikai, atitinkamų žodžių sąsajoms ir etimologijoms. Dažnai jo išvados buvo tiesiogiai susijusios būtent su lingvistika.

Baltų ir slavų tradicijoje žuvies simbolis turi daugybę įvairių, iš pirmo žvilgsnio prieštaruingų reikšmių, kurios gali būti išreikštos opozicijomis: viršus – apačia, tamsa – šviesa, žemė – dangus, vanduo – oras, judėjimas – rimtis, nebylumas – kalbėjimas, gyvybė – mirtis, vaisingumas – bergždumas, vyriška – moteriška ir kitomis. Tačiau akyliau įsižiūrėjus, kaip tvirtina autorius, ši įvairovė telpa į viensitą semantinę schemą. Pagrindinė jos ašis sudaro opozicija *gyvybė – mirtis* arba dinamiškos išraiškos *mirimas – gimimas*, t. y. perėjimas iš gyvųjų pasaulio į mirusiųjų pasaulį, ir atvirkščiai. Tai gali būti pavaizduota kaip alegorija: dvasinis atgimimas kaip priešprieša žemiškam gyvenimui. Todėl žuvies simbolika baltų ir slavų tradicijoje persilieja į žuvies-Išganytojo simbolį ir tuo pačiu įgalina suvokti to simbolio atsiradimą kaip krikščioniškoje, taip ir kai kuriose kitose „aukštose“ tradicijose, pasąmonės lygyje atlikdama, taip sakant, derlingos dirvos vaidmenį.

Žuvies simbolika įvairiopa susijusi su vandens simbolika. Kadangi vandens telkinys, ypač jūra, simbolizuoja mirties sferą, mirusiųjų pasaulį ir kelią į jį, tai žuvis tampa mirusiojo sielos simboliu, o pati mirtis suvokiama kaip virtimas žuvimi.

Kadangi vanduo yra naujos gyvybės šaltinis, ir vandens talpykla palyginama su įsčiomis, tai žuvis tampa naujagimio ir (at)gimimo, vaisingumo, apskritai, gyvybės simboliu. Būdinga, kad gimimas vaizduojamas žuvų gaudymo vaizdais. Kita vertus, jūra, kaip oro erdvės priešingybė, gali simbolizuoti ir gyvųjų pasaulį, išikūnijusią egzistenciją – kaip opoziciją bekūnei, dvasinei būsenai, kurios atžvilgiu materialusis pasaulis yra mirtis. Tokiu atveju žuvis simbolizuoja materialiojo pasaulio būtį, kuri priešinama paukščiui, kaip dvasinio pasaulio būtybei. Paukščio virtimas žuvi-

mi šiuo atveju reiškia sielos išikūnijimą ir gimimą, o kai žuvis realizuoja savo „paukščišką“ prigimtį, tai suvokiama kaip dvasinis išsilaisvinimas. Tačiau abiem atvejais išsaugoma bendra schema: *gyvybė (kūniška/dvasinė) – mirtis (išsivadavimas iš kūno/išikūnijimas)*, kuri sutampa su trijų pakopų pasaulio modelio (*apatinis pasaulis – vidurinis pasaulis – viršutinis pasaulis*) vertikaliąja ašimi. Tokiu būdu, žuvies koncepto ambivalentiškumas atitinkamų lygių projekcijoje persiečia į sistemą ir vientisybę.

Tautų kultūros analizei – struktūrinė lingvistika ir semiotika

Vienoje lietuviškoje kalėdinėje dainelėje mergina, bėgdama nuo nemylimo jaunikio, iš pradžių virsta žuvimi upėje, o paskui – žvaigžde:

*Žuvėlį pagavo, lelimoi,
Da ne mani jaunui, lelimoi.
O aš pavirtau, lelimoi,
Dangui žvaigždėlė, lelimoi.*

Vertikaloji tradicinio pasaulio modelio ašis atsispindi ir pačios disertacijos struktūroje: II, III ir IV skyriai skirti atitinkamai: žemutiniam, viduriniam ir aukštutiniam pasauliui.

I skyrius „Žuvies“ archetipo branduolys – įvadas į žuvies simboliką. Paskutiniame (V) skyriuje *Ryba – riab’ kaip opozicijų sujungimas* autorius analizuoja tai, kaip žuvies išorinis pavidalas (raibumas) tuo pačiu nurodo į ambivalentiškumą ir panaikina prieštarumus, t. y. neutralizuoja pagrindines žuvies simbolį apimančias opozicijas ir pirmiausia opoziciją *šviesa – tamsa* (t. y. raibumas, margumas).

Žuvies simbolika baltų ir slavų tradicijoje susiklosto į gana aiškia struktūrą, kurioje darniai telpa visa disertacijoje nagrinėjama medžiaga. Struktūros darnumo, estetiškumo kriterijus tampa papildomu tiesos kriterijumi.

Struktūrinės lingvistikos ir semiotikos metodų pritaikymas tautų kultūros analizei gali duoti teigiamą rezultatą. Tą puikiai įrodė D. Razauskas savo disertaciniu darbu. O Viačeslavo Ivanovo ir Vladimiro Toporovo suformuluoti pagrindiniai pasaulio modelio principai padeda suvokti ir išnagrinėti svarbiausias tautinės tradicijos savybes.

Marija Zavjalova,
Antanas Jonkus

Pradžia 2004 m. Nr. 17, 19,
2005 m. Nr. 4

Išpūdžiai iš 2004 m. vasarą UNESCO Lietuvos nacionalinės komisijos ir Lietuvos Ignoto Domeikos draugijos organizuotos kultūrinės-pažintinės kelionės į Baltarusiją, kur buvo lankomos vietos, susijusios su plačios Domeikų giminės bei lietuviškosios kultūros paveldu.

Gervėčiuose užsimezgusi draugystė

Nors lietuviškumo puoselėjimu Gervėčiuose kunigas Antanas Dalinkevičius pasigirti negali, bet ši asmenybė svarbi kitkuo. Galėtume pasakyti, kad tai jo pastangų dėka Lietuva galėjo įgyti žymų geologų kalnų inžinierių prof. Juozą Dalinkevičių (1893–1980 m.). Šį savo sūnėną iš Pamūšio kaimo Ukmergės apskrityje Gervėčių bažnyčios klebonas dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą leido į mokslus Gardino gimnazijoje, vėliau 1911–1912 m. – studijuoti astronomijos Sankt Peterburgo universitete, o 1912–1919 m. – geologijos ir markšneiderystės Sankt Peterburgo kasybos institute.

Būtent Gervėčiuose užsimezgė romantiška istorija, kurią dera prisiminti ir gilinantį į plačios Domeikų giminės praeitį. Kadangi Gervėčių dvaro savininkas Vaclovas Melchioras Domeika nepalikęs palikuonių užbaigė giminės vyriškąją savo prosenio Kazimiero Anupro Domeikos šaką, tai prisiminkime moteriškąją atšaką. V. M. Domeikos sesuo Leonija Ieva Domeikaitė (Leonja Ewa Domeyka, 1858–1951 m.) susituokė su Stanislovu Jokimu Poplavskiu (Stanisław Joachim Popławski, 1857–1917 m.) ir susilaukė dviejų dukterų – Sofijos ir Janinos Idalijos Poplavskaičių. Tai štai Janina Idalija Poplavskaitė (Janina Idalia Popławska, 1891–1987 m.) buvo būsimoji kalnų inžinieriaus prof. J. Dalinkevičiaus viso gyvenimo tikroji meilė, apie kurią talentingai rašytojai kuria nemirtingus romanus. J. Dalinkevičiaus ir J. I. Poplavskaitės jausmų istorija, kuri išliko ilgo gyvenimo išmėginimus, išties verta talentingo rašytojo ar poeto plunksnos. Jausmai nepriklauso nuo to, kokiai tautai, didelei ar mažai, žmogus priklauso. Tai, kad ši romantišką jausmų istorija iki šiol netapo lietuviško kino, teatro ar literatūros kūrinio faktu, tegali būti suprasta tik kaip mūsų lėta-pėdiškumas ar tiesiog nežinojimas.

Peterburgo kasybos instituto studentas J. Dalinkevičius vasarodamas Gervėčiuose pas savo dėdę kleboną, susipažino su taip pat čia vasarodavusia J. I. Poplavskaitė. Jaunuolių jausmai atsispindi laiškuose bei Janinos Idalijos prisiminimuose. J. Dalinkevičiaus laiškus mylimajai saugo Prancūzijoje gyvenantis Marijušas Hermanovičius, nes J. I. Poplavskaitė – tai jo senelė. Tą meilės istoriją esame šiek tiek aprašę *Mokslu Lietuvoje* (2004 m. Nr. 8), tad šį kartą neišsiplėsimė.

Studento J. Dalinkevičiaus interesai Gervėčiuose neapsiribojo tik irstymusi patvenktoje Aluošos upėje su Janina Idalija, viltingais įsimylėjęlio atodūsiiais ir kitais romantiškais nuotykiiais. Geologas prof. Juozas Paškevičius siūlo akis pakelti į Gervėčių bažnyčios varpinės bokštą: esą iš šio bokšto J. Dalinkevičiui labai gerai sekėsi stebėti dangaus kūnus. Turėjo teleskopą, kurį ir nukreipdavo į žvaigždes. Tada dangaus skliaute pasirodė Halio kometa, kurią J. Dalinkevičius galėjo stebėti iš bažnyčios bokšto. Jis tvirtino, jog iš čia matė visas Saulės sistemos planetas, tarp jų – Uraną ir Neptūną. La-

Domeikų giminės takais (4)

Gervėčių parapijos klebonas Leonas Nestiukas apie bažnyčios restauravimo sunkumus pasakoja dr. Eglei Makariūnienei, Gervėčių klubo prezidentui Alfonsui Auguliui ir prof. Kęstučiui Makariūnui

bai nedaug trūko, kad J. Dalinkevičius būtų tapęs astronomu, nes širdis jį į tą sritį traukė, o Sankt Peterburgo universitete būtent ši mokslą jis ir buvo pradėjęs studijuoti. Likimas pakrypo taip, kad dangaus romantiką teko pakeisti į Žemės gelmių tyrinėjimo pragmatiką. Tačiau profesorius į Visatos ir Žemės gelmių tyrimus dar žvelgė ir filosofiskai. Jis dažnai sakydavo savo studentams: *Astronomija man davė begalinę erdvę, o geologija – begalinį laiką.*

Tapęs kalnų inžinieriumi, geologu, J. Dalinkevičius buvo detalių geologinių tyrimų pradininkas Lietuvoje. Tyrė devono, karbono, permio, jūros, kreidos, paleogeno, neogeno stratigrafiją, tektoniką, naudingąsias iškasenas, devono fauną, kreidos sistemos ichtiofauną. 1941 m. įkūrus Geologijos institutą, jam ir vadovavo. 1949–1952 m. buvo šios naujosios institucijos direktoriaus pavaduotoju. Sudarė 11 Lietuvos geologinių žemėlapių. Geologijos muziejų Vytauto Didžiojo universitete, Vilniaus universitete ir Kauno technologijos universitete steigėjas, išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu, nuo 1940 iki 1963 metų vadovavo Vilniaus universiteto Geologijos ir mineralogijos katedrai. Lietuvos mokslų akademijos vardine Juozo Dalinkevičiaus premija apdovanojami iškilniausi Lietuvos geologai.

Prof. J. Dalinkevičius išugdė ištisą kartą talentingų Lietuvos geologų. Su trimis iš jų – profesoriais Juozu Paškevičiumi, Vytautu Juodkaziu ir Algimantu Grigeliu (beje, 1963–1977 m. buvo Geologijos instituto direktoriumi) kaip tik keliavome Domeikų keliais Baltarusijoje, o tie keliai persipynę su J. Dalinkevičiaus jaunystėje braidytais takais.

Kur gyveno studentas J. Dalinkevičius?

Dangaus romantiką J. Dalinkevičius visą gyvenimą traukė žvaigždės, ir šito potraukio nenuslopino net praktiškas geologijos mokslas, teikiantis žmogui itin tvirtą pagrindą po kojomis. Profesorius liko ištikimas ir jį paviliojusiai astronomijos mūzai. Apsigyvenęs Kaune, savo name įsirengė nedidelę astronomijos observatoriją, pasistatė kupolą. Visi šie objektai, susiję su mokslininko J. Dalinkevičiaus vardu, yra Lietuvos mokslo istorijos paveldas, todėl yra saugotini.

Prof. J. Paškevičius priminė, kad J. Dalinkevičius Gervėčiuose gyveno ne klebonijoje, bet atskirame name, kuris yra išlikęs. Bent taip yra teigęs pats J. Dalinkevičius. Būtų gerai, jei pavyktų nustatyti, kuris tai pastatas. Stanislovas Michno prisimena kai kuriuos senus miestelio namus, ant kai kurių buvo užrašai *Rosijskoje stracho-*

vojė obščestvo (Rusijos draudimo bendrovė) ir data, regis, 1840 metai. Vadinasi, labai seni gyvenamieji namai. Tačiau mums lankantis Gervėčiuose nebuvo kas mums būtų nurodęs namą, kuriame gyveno J. Dalinkevičius.

Taigi būtų apie ką paklašinėti Gervėčių ir šio krašto senbuvius, gal ir baltarusių kraštotyrininkus.

Ar pasieks čekiškos čerpės Gervėčius

Gervėčių Švč. Trejybės bažnyčia skendi pastoliuose – klebonas Leonas Nestiukas ėmėsi remonto darbų. Didžiausias rūpestis – stogas, kuris per šimtą metų visai prakiuro. Prasta ir bažnyčios bokšto būklė. Už paminklo saugą atsakinga Baltarusijos institucija pareikalavo bažnyčios stogą dengti tokiomis pat čerpėmis, kokios buvo naudotos prieš šimtą metų. Taip pat teko padaryti ir pateikti visą stogo dengimo dokumentaciją su visais išmatavimais, apskaičiavimais ir panašiai. Vargais negalais pavyko rasti reikalingas čerpes Čekijoje ir net už jas sumokėti, bet atvežti į Gervėčius nepavyksta. Norint jas atgabenti, reiktų sumokėti 10 tūkst. eurų muitą, mat čekų bendrovė neturi savo atstovo Baltarusijoje. Tokios išlaidos Gervėčių parapijai ne pagal kišenę. Klebonas L. Nestiukas kreipėsi su prašymu į Baltarusijos

Paskutinioji Gervėčių Domeikų poilsio vieta bažnyčios šventoriuje

prezidentą Aleksandrą Lukašenką, kad paminklinei Gervėčių bažnyčiai reikalingoms čerpėms nebūtų uždėtas maito mokestis, bet kuo visa tai baigsis, mums lankantis Gervėčiuose dar buvo neįmanoma pasakyti.

Ne paslaptis, kad Katalikų bažnyčia kaimyninėje respublikoje nėra itin palaikoma. Gervėčių parapijoje dauguma tikinčiųjų yra katalikai, šiuo metu 2170, iš jų 840 lietuvių. Stačiatikių Gervėčių parapijoje tėra 2–3 proc., o kitų religijų atstovų, išskyrus vieną musulmoną, ir nėra. Pamaldos bažnyčioje vyksta lietuvių ir lenkų kalbomis. Klebonas sako, kad galėtų laikyti pamaldas ir gudiškai, bet atsako nesulaukta. Pamaldos gudiškai – perspektyvos klausimas. Dar tik spausdinamas mišiolas gudų kalba. Kai bus visos reikalingos liturginės knygos, tada bus galima spręsti ir apie katalikiškų pamaldų gudų kalba tikslingumą. Visose mūsų aplankytose Baltarusijos katalikų bažnyčiose pamaldos laikomos lenkų kalba, ir jas laiko iš Lenkijos atvykę kunigai. Šiandien kaimuose gudų kalba neatrodo perspektyvi, nes jaunimas ten nepasilieka, bėga į miestus.

Klebonui L. Nestiukui šeštadieniais tenka laikyti dvejus mišias, o sekmadeniais – net ketverias, taip pat reikia aptarnauti dvi koplyčias – Giriose bei Sakelaičiuose. Gervėčiai priklauso Gardino vyskupijai. Gardino vyskupas – Aleksandras, prieš tai yra buvęs Šv. Dvasios (Dominikonų) bažnyčios Vilniuje klebonas.

Iš lietuviškos spaudos gervėtiškiai dažniausiai gauna *Lietuvių godas*, šį laikraštį nuo 1993 m. gruodžio Gudių lietuviams leidžia Gervėčių klubas. Kiekvieną mėnesį pasirodo 4 puslapių laikraščio numeris. Išskyrus Gervėčių klubo prezidentą Alfonsą Augulį, praktiškai daugiau niekas tų laikraščių gal ir neatveža. Atvežtus išdalina parapijiečiams.

Teiravomės klebono, ar daug jis turi pagalbininkų ir talkininkų, nes bažnyčios remontas ir aplinkos tvarkymas reikalauja daugelio žmonių pagalbos. Tačiau talkomis ar geranoriškais pagalbininkais, pasirodo, čia neišsiversi, nes dauguma bažnyčios remonto darbų reikalauja profesionalų pastangų. Yra pinigų – darbai vyksta, nėra – sustoja. Neturėdamas kuo užmokėti už padarytas stacijas, pardavė sutaną Varnionių bažnyčios klebonui ir atsiskaitė su meistras. Ne bėda, jeigu mišias teks laikyti apsilvilkus ir sena sulopyta sutana.

Pasak A. Augulio, klebonas Leonas labai artistiskai laiko mišias, niekada neparodo žmonėms jokios skubos, nors ir turi begales neatidėliotinių darbų. Klebonas gimęs Karagandoje, o jo tėvas nuo Valkininkų. Šio dvasininko pastoracinis darbas vertas didžiausio pagyrimo. Iš aukų susirinkti didelių pinigų nepavyksta, nes žmonių aukos – po 500, na 1 tūkst. baltarusiškų rublių, geriausiu atveju siekia 5 tūkst. baltarusiškų rublių. Beje, už 1 litą galima gauti 700 baltarusiškų rublių. Suprantama, kad iš aukų parapijai sunku išsilaikyti.

XIX–XX a. pirmojoje pusėje, kai Gervėčių dvarą valdė Domeikų giminės atstovai, jie ir buvo svarbiausi bažnyčios fundatoriai. Algimantas Grigelis priminė, jog 3 tūkst. sidabro rublių fundaciją statomai naujai Gervėčių bažnyčiai buvo skyrusis „Gervėčių babūnė“ – Anelė Domeikienė iš Naruševičių. Pasak A. Augulio, nemažai bažnyčiai yra paaukoję JAV lietuviai.

Geležinė „Gervėčių babūnė“

Iš istorinės Gervėčių trejybės – miestelio, bažnyčios ir buvusio dvaro – graudžiausią įspūdį šiandien palieka dvaras. Teisingiau, kas iš to dvaro likę. O likę nedaug. Nuo XVI a. pradžios Gervėčių dvaras buvo užrašytas kaip Vilniaus vyskupų stalo dvaras. Paskutinis Vilniaus vyskupas, kuriam priklausė šis dvaras, buvo kunigaikštis Ignatas Masalskis. 1796 m. Gervėčių dvaro inventoriuje dvaro administratoriumi nurodytas žymus architektas ir 1795 m. sukilimo dalyvis Laurynas Gucevičius.

I. Masalskio ir L. Gucevičiaus pavardės Gervėčių istoriją dar sieja su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldu, nes po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo atėjo kiti savininkai, prasidėjo kita epocha.

Pusantrao šimto metų Gervėčių dvarą, taigi ir miestelį, valdė Domeikų giminės atstovai. Tai buvo rūpestingi dvarininkai, kurių tvarkymosi ir ūkininkavimo laikus bene geriausiai ir primena didinga neogotikinė Švč. Trejybės bažnyčia. Be „Gervėčių babūnės“, t. y. Anelės Domeikienės iš Naruševičių, įtakos ir materialinės pasparties, vargu ar Gervėčių miestelį būtų praturtinęs toks didingas statinys. Priminsime, kad „babūnės“ sutuoktinis Kazimieras Pranciškus Domeika į protėvių šalį iškeliavo dar 1883 m., t. y. šešerius metus prieš prasidedant naujos bažnyčios statybai Gervėčiuose. Todėl dvaro tvarkymo rūpesčiai užgūlė jo žmonos Anelės pečius, kurie nebuvo jau tokie silpni kaip daugelio našlių pečiai. Kone 33 metus tvarkytis ir vadovauti dvarui reikėjo geležinės valios ir pakankamai geros sveikatos. Visus tuos metus kas dieną vežimais savo dvaro valdas apvažiuodavusi „Gervėčių babūnė“ vietas žmonėms ir reišė tvirtą našlės ranką bei valdingą jos būdą. Beje, „Gervėčių babūnės“ pravardė žmonės suprato, ko gero, taip, kaip mes dabar suvokiame sakydami, pavyzdžiui, „geležinė ledi“. Kaip mums primena prof. A. Grigelis, I. Poplavskaitė savo atsiminimuose rašo, kad „Babūnė“ labai mėgo puošti, dėvėdavo ilgas, gražias sukneles, tad savo vežimaitėje, apvažiuodama valdas, stovėdavusi, kad nesusi- lamdytų drabužiai. Vieną kartą parūdijęs vežimaitės dugnas, matyt, kres- telėjus išlūžo, ir „Babūnė“ atsidūrė po vežimu. Būtų nieko, bet susipurvino suknelė...

Likimas dvaro statinių kompleksiui buvo labiau negailėstingas negu bažnyčiai. Dvaro valdos prasidėdavo nuo pat bažnyčios ir užėmė 1600 dešimtinių žemės. Dvaro pastatai buvo vaizdingoje vietoje ant Aluošuos upės kranto. Be gyvenamojo namo dvarvietėje buvo administracijos pastatas, dviau- aukštė klėtis, klojimas, trys tvartai, „bravoras“. Iš viso apie 20 pastatų. Miestelyje prie turgaus buvo dvarui priklausanti smuklė. Taip buvo XVIII a. pabaigoje, prieš dvarui atitenkant Domeikoms.

Į praeitį nugrimzdę laikai

Ką matome šiandien? Tenka aukštai kelti kojas, žengiant per tankiai pri- žėlusią žolę buvusio dvaro sodybos ir kiemo vietoje. Visur užmarštis ir vi- suotinio abejingumo ženklai. Į praeitį negrįžtamai nugrimzdusios buvusios civilizacijos pėdsakai. Jie dabartiniams vietiniams gyventojams, matyt, ne- daug ką besako. Paskutinė dvaro savininkė Marija Domeikienė iš Zvolinskių, Vaclovo Domeikos žmona, mirė 1944 m. pradžioje ir palaidota Gervėčių bažnyčios šventoriuje, tame pačia- me kape kaip ir vyras. Nuo to laiko prasidėjo dvaro nykimas, bent kiek ges- resnių pokyčių ir dabar nematyti.

Pokario metais dvaro gyvenama-

jame pastate veikė Gervėčių vidurinė mokykla, S. Michno joje mokėsi trejus metus ir 1958 m. baigė, čia gavęs bran- dos atestatą. Jam tai vaikystės ir jaunystės prisiminimų vieta. Nors mokyk- los pastato, taip pat ir buvusio dvaro svarbiausio statinio nebeliko, bet ponas Stanislovas ir šiandien gali pasakyti, kur buvo kokia klasė. Prisimena dar tuomet išlikusį parketą iš juodo ir įprasto ąžuolo – kiekviename kambaryje, virtusiam klase, buvo vis kitokie parketo raštai. Atmintyje išliko baltų koklių krosnys, kurių viršų puošė įmantrūs dekoratyviniai elementai.

Nuotraukos neperteikia buvusio dvaro pastato mastelio. S. Michno sa- ko, kad ten buvusios gana aukštos lūbos, žydras, žalias ir raudonas salonai. Tiesa, pačiam Stanislovui tame pasta- te mokantis jau tekdavo tik iš dėdės ir tetos pasakojimų įsivaizduoti, kur tie salonai buvo ir kaip turėjo atrodyti Domeikų laikais. Moksleiviui tie pasakojimai darė didelį įspūdį.

Dvaro pastatas buvo iš paprastų rąstų, išorė netinkuota. Didelis pasta- tas, vienoje pusėje buvo dešimt langų. S. Michno atsimena viduje buvus ru-

meikų šeimos relikvijas, kurias yra gavęs iš dėdės bei tetos, o jiems už gerą tarnybą padovanojo paskutinieji Domeikos. Pirmiausia tai sidabri- niai šaukštai, kuriuose yra išgravi- ruota data 1850 m. ir pavardė – *Daniševskij*. Kaip rašoma Edmundo Laucevičiaus ir Birutės Rūtos Vit- kauskienės knygoje *Lietuvos auksa- kalystė. XV–XIX amžius*, Vilniuje ir Kaune XIX a. antroje pusėje dirbo auksakalių Danišauskų šeima. Žy- mus juvelyras Jonas Danišauskas Tu- mila (Jan Tumiłło Daniszewski), kilęs iš bajorų, dirbo Vilniuje 1844–1880 metais. Ant savo gaminių pasirašinė- davo lenkiškai arba rusiškai, galimas dalykas, priklausomai nuo to, kam at- lieka užsakymą. J. Danišauskas turė- jo tris sūnus, taip pat auksakalius – Jo- ną, Juozapą Vikentijų ir Vytautą.

Ne šiaip „ponėkas“

Kalbėdamas apie V. M. Domeiką (1854–1935 m.), paskutinį Gervėčių dvarininką, S. Michno sako, *jog tai bu- vęs ne šiaip koks nors „ponėkas“ (pa- nok), bet tikras ponas, aristokratas „iš didžiosios raidės“*. Tą įspūdį sutvirtino

sakyti negali. Gal ne viskas dingo be pėdsako?

Seno dvaro egzotika

S. Michno prisimena, kaip į Ger- vėčius atostogauti buvo atvykęs Lvo- vo universiteto veterinarijos profeso- rius Viktoras Rotomskis. Jo tėvas prieš rusų revoliucijas buvo dvarininkas kažkur rytų Baltarusijoje. Kai revoliu- cijų ugnyje visko neteko, sugebėjo at- kakti į Lenkiją iki 1939 m. rudens pri- klausiusius Gervėčius. V. M. Domei- ka jį priėmė dirbti dvaro komisaru, at- sakingu už ūkinę ir administracinę dvaro veiklą. Tai štai to komisaro sū- nus profesorius, vedamas senų prisi- minimų, vasarodavo jau buvusiam Gervėčių dvare, kuriame tuo metu, ko gero, dar tvyrojo senų laikų dvasia. S. Michno atsimena, kad profesorius vasarodamas įsikurdavo buvusio dvaro arklidės viršuje. Iš pono Stanislovo pasakojimų galiu spręsti, kad tai buvo ne tik veterinarijos profesorius pu- kiausiu vasaravimo vieta, tikriausiai kiekvienas iš mūsų mielai vasarai ten

Nuostabų botanikos sodą primena Gervėčių bažnyčios šventorius

sų kalba lentele: *Rusijos draudimo bendrovė 1840 metai*. Veikiausiai tai nebuvo pastato statybos metų da- ta, nes M. Hermanovičiaus duomenimis, pastatas buvo pastatytas XVIII a. pabaigoje.

Prisiminimai iš dvaro gyvenimo

Kadangi paskutinis Gervėčių dvarininko V. M. Domeikos kamer- dimeris buvo S. Michno dėdė, o jo se- suo, t. y. Stanislovo teta, patarnavo poniai M. Domeikienei, tai savo sū- nėnui jie yra papasakoję nemažai įvairių dvaro gyvenimo istorijų. Mat Stanislovas trejus metus gyveno pas šiuos savo bevaikius dėdę ir tetą. Jų santykiai su paskutiniais Gervėčių dvarininkais Domeikomis buvo labai šilti, tad jie mielai dalydavosi prisiminimais iš dvaro gyvenimo. Dėdė ir teta buvo labai sąžiningi, la- bai pripratę prie Domeikų, tad nie- ko nuostabaus, kad šeimininkai juos vertino ir mylėjo. Pokario metais tie pasakojimai Stanislovui skambėjo kaip neįtikėtina egzotika: kokios iš- kilmingos dvare buvo puotos, kokie garbingi ir puošnūs svečiai lankydavo- si, kaip gerdavo šimto metų senumo midų, atneštą iš dvaro rūsių. Aiškinda- vo sūnėnui, kaip svarbu teisingai ser- viruoti stalą, kaip turi būti išdėlioti si- dabriniai indai ir stalo įrankiai.

Viename iš Domeikoms skirtų straipsnių buvome užsiminę, kad S. Michno turi išsaugojęs kelias Do-

ir V. M. Domeikos nuotraukos, pada- rytos Drezdene, Odesoje, Pietų Pran- cūzijoje. Pirmoji jo žmona buvo iš Kos- cialkovskių, vedybos nenusisėkė, gavęs paties Romos popiežiaus leidimą, iš- skyrė ir 1919 m. vedė savo pusseserę Mariją iš Zvolinskių.

Žmonės V. M. Domeiką prisimin- davo kaip geros širdies dvarininką, ku- ris neatsakydavęs padėti patekusiam į bėdą. Jis susirašinėjo su Ignotu Do- meika iš Čilės ir jo sūnumis. Kai 1884 m. I. Domeika su sūnumi Herna- nu lankėsi Krokuvoje, kur Jogailaičių universiteto Geologijos muziejui pa- dovanojo dalį iš Čilės atvežtos naudin- gų iškasenų kolekcijos, ten buvo atvy-kęs ir V. M. Domeika. Jis tada Herna- nu ir padovanojo medalioną su Vil- niaus Aušros vartų Dievo motinos at- vaizdu. Iki šiol tas medalionas saugo- mas I. Domeikos namuose Santjage.

Pastačius naują mokyklą Gervė- čiuose, dvaro rūmuose kurį laiką dar veikė kaimo ligoninė. Joje gydėsi ir S. Michno tėvas. Prieš 20 metų ten dar stovėjo dvaro ir kiti pastatai, ku- riuos 1985 m. nufotografavo iš Mins- ko atvykęs, matyt, Domeikų istori- niam palikimui neabejingas asmuo, tas nuotraukas perdavęs Varšuvoje gyvenančiai M. Hermanovičiaus mo- tinai Zofijai. Ji yra V. M. Domeikos sesers L. I. Domeikaitės anūkė.

Taigi tik iš nuotraukų galima spręsti, kaip atrodė Gervėčių dvaro pastatas. Kur iškeliavo brangūs ir se- ni dvaro baldai iš raudonmedžio, go- belenai, indų servizai, S. Michno pa-

šikurtume. Tačiau neskubėkime su- tikti, nes pono Stanislovo pasakojimas dar nesibaigė.

Kiekvienam dvarui – po vaiduoklį

Profesorius V. Rotomskis Stanis- lovo dėdei Juzefui, buvusiam Domeikų dvaro kamerdineriui, pasakojo, jog kiek- vieną naktį jam miegant virš dvaro arklid- čių, tuojau po dvyliktos valandos nak- ties prasideda nesuprantami brazdesiai, keisti garsai ir triukšmas. Žodžiu, sutarė kartu tų garsų pasiklausyti.

Antrame arklidžių aukšte buvo dvi patalpos, viename kambaryje vasarai buvo įsikūręs profesorius, o gretimame buvo sukrautas visoks senų namų bui- tinės šlamštas – skalbinių lyginimo ko- čėlas, daugybė kitokių buitųjų reikalin- gų ir jau neberekalingų daiktų. Stanis- loviui dėdė vėliau pasakojo, kad išsyk po dvyliktos nakties gretimame kambaryje prasidėjo nesuprantamas šurmuly- s. Tarsi kažkas labai stropiai ten būtų plu- šėjęs, ten ir šen šmirinėjęs.

Prof. V. Rotomskis su S. Michno dėde Juzefu uždegė žvakę ir nutarė įeiti į gretimą patalpą, iš kurios sklido nesuprantamas triukšmas. Priėjo prie durų ir jau norėjo atidaryti. Tačiau pas- kutinę akimirką profesorius sako: *Ži- nai, Juzefai, neikime į tą kambarį. Tai mums visai nesuprantamos jėgos ir rei- škinys. Tegu toks ir lieka.*

Taip ir neįžengė į tą keistais gar- sais prisodrintą kambarį. Paslaptimi li- ko visi brazdesiai ir triukšmas. Gal ir

gerai. Šiandien pasakytume: polter- geistas, ar dar koks anomalus reiškiny- s. Bet ar gavus tikslių žinių būtų ger- ria? Ko gero, ne. Žmonėms reikia ir paslapties, tam tikro iracionalumo, o seniems pastatams – savo vaiduoklio.

Dvare tvyrojo filomatų dvasia

Mums įdomiausia V. M. Domei- kos asmenybė: ne tik todėl, kad tai pas- kutinis Domeikų pavardės paveldėto- jas, užbaigęs vyriškąją savo prosnelio K. A. Domeikos (1725–1780 m.) ge- nealogijos šaką. V. M. Domeika do- mėjosi savo garsaus giminaičio I. Domeikos gyvenimu Čilėje, palaikė ryšius su juo pačiu, taip pat ir su jo sūnumis.

V. M. Domeikos domėjimasis gamtos istorija, drugiais, vabzdžiais, ropliais ir mineralais pastebėtas dar vaikystėje. Apie tai 1860 m. savo pus- broliui I. Domeikai į Čilę rašė pasta- rojo pusbrolis Aleksandras Domeika, Vilniaus bajorų vadas. Tiesa, Vaciu- kiu tuo metu tebuvo septyneris, bet iš šio vaiko potraukių ir pomėgių Lietuvos Domeikos mėgino įžvelgti užuomaz- gas tų bruozų, kurie į platų mokslinės veiklos kelią išvedė jų pagarsėjusį gi- minaitį.

Geografinė prasme I. Domeika buvo toli, net sunku buvo įsivaizduoti toliau likimo nuo Lietuvos nublokštą žmogų, bet Adomo Mickevičiaus, To- mo Zano, Jono Čičio ir kitų filomatų, tarp kurių viena svarbiausių asme- nybių buvo ir I. Domeika, dvasia dar nebuvo išblėsusį senajame Vilniuje, o iš Gedimino sostinės atplazdėdavo ir į Gervėčius. Tarnystė Tėvynei – štai tos dvasios išraiška, ir būtent šiai misijai jie buvo auklėjami. Nepamirškime, kad Vaclovo Melchioro krikštaitis buvo ne bet kas, o Antanas Edvardas Odinecas (Antoni Edward Odyniec), taigi A. Mickevičiaus ir I. Domeikos bičiū- lis, filomatas.

Šie vardai kūrė ypatingą Domei- kų namų atmosferą, pripildė juos tuo išskirtiniu žavesiu, kai kasdienis gyve- nimas nuolat buvo sotinamas filomat- iškos Vilniaus praeities, 1831 ir 1863 m. sukilimų legenda. Skirtingai nuo savo įžymųjų bendraminčių filo- matų, priverstų tenkintis tremtinio da- lia Rusijoje ar Orenburgo stepėse, I. Domeika tapo 1831 m. sukilimo da- lyviu ir paties šio sukilimo vado gene- rolo Dezydero Chlapovskio adjutantu, kovojo drauge su legendine Emilija Pliateryte. Tokia žymaus giminaičio I. Domeikos praeitis nepamirštama, net jeigu ją viešai afišuoti ir nebuvo priimta. Ta praeitis apaugo legendom- is, tuo labiau, kad tarp jos svarbiau- sių veikėjų buvo išties svarbios asme- nybės, turėjusios neabejotiną poveikį ne vienai jaunimo kartai. Juk užtekda- vo subręsti naujai kartai ir būdavo mė- ginama atitaisyti Tėvynei padarytas skriaudas. Skaičiuojant nuo Trečiojo Jungtinės Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m., tokios valstybės at- kūrimo pastangos sietinos su 1812 m. Napoleono Bonaparto žygiu į Mask- vą, kuriame dalyvavo Lenkijos ir Lie- tuvos pulkai. Paskui buvo 1830–1831 m. sukilimas. Nauja krizė sietina su 1848 m., kai prieš Austrijos–Veng- rijos imperiją sukilo čekai, vengrai ir kitos tautos, nedaug trūko, kad revoliu- cijijos kibirkštis būtų persimetusi į Lenkiją ir Lietuvą. 1863 m. sukilimas vėl žymėjo naują išsivaduojamosios ko- vos etapą ir naujas represijas, kurias te- ko patirti sukilimą pralaimėjusiai Len- kijai ir Lietuvai. Visa tai paliko ženklus pėdsakus ir plačios Domeikų giminės dvarams, kuriuos turėjome progos ap- lankyti Baltarusijos teritorijoje.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Pradžia 2004 m. Nr. 21, 22,
2005 m. Nr. 1, 2

Sunkią valandą ranką ištiesė Putinas

Salomėja Nėris ir Putinas – šios temos mums nepavyks išvengti. Gal jau truputį pavėlavome, toli nubėgę į priekį, nes Putino įtaka Kauno literatūrinei aplinkai ir studentijai buvo gana ryški ir Salomėjos studijų metais. Teko grįžti į tuos metus. Prisiminkime, kokie saitai siejo Putiną ir Salomėją?

Putinas laikydavo pamaldas Karmelitų bažnyčioje, o studentų bendrabutis S. Daukanto gatvėje buvo visai netoliese, tad studentės keldavosi anksti, kad spėtų į rytines Putino pamaldas. Eidavo ir Salomėja, klausydavosi raratų, dalyvaudavo ir kitose jo pamaldose. Tada didesnės draugystės tarp Putino ir Salomėjos nebuvo. Bet vėliau Salomėjai labai sudėtingu ir sunkiu metu Putinas ją rėmė net ir materialiai. Tai įvykis po 1931-ųjų metų, kai Salomėja, susiejusi savo likimą su „Trečiuoju frontu“, vadinas, nutraukusi ryšius su ateitininkais ir grįžusi į Kauną iš tėviškės, neturėjo kur gyventi, o kaip komunistė negalėjo dirbti ir mokytoja. Baigėsi Salomėjos atostogų pinigai, palikusi mokyklą visai neturėjo iš ko gyventi.

O ką „trečiafrontininkai“?

Iš jų nieko negavo. Kvietėsi dirbti, o kai poetė metusi mokytojauti Lazdijų gimnazijoje, kur dėstė vokiečių kalbą, 1931 m. atvyko į Kauną, liko ir be darbo, ir be skatiko. Toks atvejis. Lašmen Pamūšio dvare netoli Linkuvos netoli Pasvalio gyveno toks dvarininkėlis Borisas Melingailis; pats save laikė poetu, bendravo su Kauno literatais, o šie noriai atvykdavo į Pamūšį. Kartą atvažiavęs į Kauną B. Melingailis ir restoraną pasikvietė svečių. Ateina laikas mokėti – nėra iš ko. B. Melingailis nubėgo pas Salomėją į namus, prašo paskolinti pinigų. Ta beturinti 50 litų, paskutinius atidavė. Toks buvo žmogus. Iš „trečiafrontininkų“ mažai kas buvo likę – išsiblaškę. Poetei buvo labai sunkus metas.

Į tėvą kreiptis negalėjo, nes šis ir Salomėjai studijuojant neduodavo pinigų. O dabar tėvai pasipiktino, kad Salomėja nutraukė ryšius su bažnyčia, susidėjo su „trečiafrontininkais“. Tėvas buvo truputį volde-marininkas, kaip ir vienas Salomėjos brolis. Tikra gyvenimo drama. Tai ką daro Salomėja? Susikrauna į krepšelį savo daiktukus ir eina skandantis į Nemuną.

Ką Jūs sakote?!

Nesiskandina, bet pasiekia Aleksoto tiltą, toliau eina Marvelės gatve iki miesto pakraščio. Randa kažkokią trobelę, kurioje gyvena ir Viktoras Mikėnas, vienas iš trijų gerai žinomos šeimos brolių. Salomėja toje trobelėje ir apsistojo.

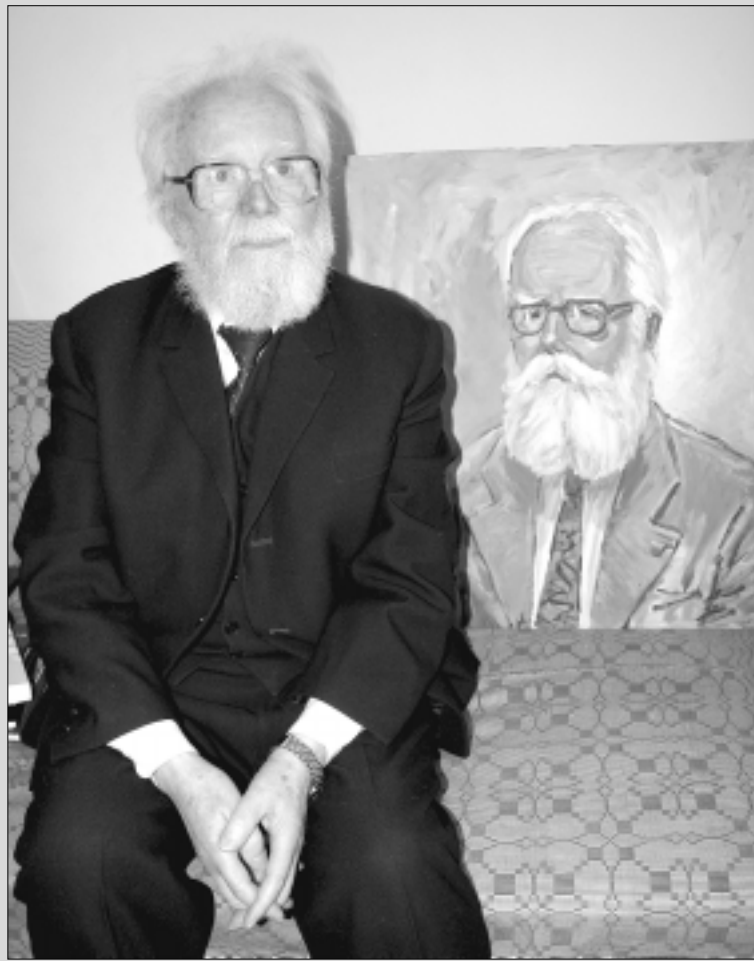
Pirmoji apie tai sužinojo Emilija Kvedaraitė, kuri nuomojo kambarį V. Mykolaičio-Putino bute. 1932 m. pradžioje poetas kaip tik buvo išsiuomojęs erdvę butą naujame Juozo Purickio name Vaižganto g. 18. Išgirdęs, kas atsitiko Salomėjai, Putinas ryžosi ją gelbėti. Dviese su E. Kvedaraitė nuėjo pas Salomėją, Putinas ją ir pakvietė apsigyventi kartu su E. Kvedaraitė. Sutarė, kad Salomėja padės Putino seseriai Magdalenai mokytis vokiečių kalbos, nes ši universitete buvo pradėjusi germanistikos studijas. Už tai Salomėjai Putinas ne tik davė kambarį, bet ir ją maitino. Suprato, kad poetė pakliuvo į didelę bėdą. Matė jai padarytą materialią skriaudą ir stengėsi padėti.

SALOMĖJA NĖRIS: GYVENIMO IR KŪRYBOS VINGIAIS (5)

Kovo 19-ąją, per Juozapines, dieną, kai parskrenda pempės, 90 metų sukako poetui, rašytojui, publicistui, Stasio Lozoraičio premijos laureatui Viktorui Aleknai. Gyvenimas jo neapdovanojo nei skambiais mokslo laipsniais, nei titulais, nes užsibuvusiam Vorkutos „kurorte“ galima tik džiaugtis, kad liko gyvas ir neprarado paskutinės sveikatos. Visą gyvenimą įtemptai dirbo, tik gaila, kad ne visada tą darbą, kuriam buvo profesionaliai pasirengęs, o gal ir užgimęs. Daug metų teko būti kaimo mokytoju. Vis kokiuose nors užkampiuose, užkaboriuose, apleistuose Širvintų ar Jonavos rajonų kampeliuose (1960–1975 m.). Tačiau ir ten nepražuvo, tyrinėtojo ir spaudos talkininko kibirkštis neprarado. Buvusiam tremtiniui, Vorkutos anglių kasyklos darbininkui ir tokia veikla buvo tylaus didvyriškumo pavyzdys, galimybė dirbti su žmonėmis ir plunksna.

Tam tikra prasme Viktoras Alekna – savotiškas laimės kūdikis, nes ir 90-ties sulaukęs išliko žvalus, darbingas. Kad tik būtų kas klauso, o jau V. Aleknai pokalbiams temų nestinga. Stebėtina, kad patyręs daug skriaudų ir neteisybės, jis nejaučia pagiežos skriaudėjams, tokios sąvokos kaip *kerštas, sąskaitų suvedinėjimas* jam visiškai nepriimtinos, svetimos, gal nelabai ir suprantamos. Pasauliui šis žmogus nekelia jokių išskirtinių reikalavimų ar pretenzijų, o bendraudamas su kitais visada ieško dvasinės atramos taškų. Radęs jaučiasi esąs tarp bendraminčių – jam gera ir kitiems su juo jauku.

Nelabai įsivaizduoju V. Alekną per savo išskirtinį gimtadienį oriai priiminėjantį sveikinimus ir gėles, nors tvirtai žinau, kad taip turėtų

Jubilatas Viktoras Alekna prie savo paties portreto, nutapyto dailininko Arvydo Bagdono

būti, pagaliau taip ir buvo. Daug lengviau šį vydušiškos dvasios ir išvaizdos žmogų įsivaizduoti palinkusį prie kompiuterio klaviatūros, nes kiek tekdavo lankytis jo namuose, dažniausiai sėdėdavo su knyga arba prie kompiuterio.

Nemažai yra parašęs ir *Mokslo Lietuvai*. Tikriausiai skaitytojai įsidėmėjo V. Aleknos straipsnius apie Vi-

suotinės lietuvių enciklopedijos atskirus toms. Pats mėgstantis knarplioti įvairius raštus, rinkdamas įvairiausias žinias, t. y. būdamas enciklopedinio mąstymo žmogus, yra labai griežtas *Enciklopedijos* autoriams ir rengėjams, nes giliai suvokia šio darbo svarbą. Sugeba rasti nemažai netikslumų, nes pats yra labai plačios erudicijos žmogus.

Ne vieną žabangą likimas buvo paspendęs Salomėjai Nėriai

Iš pradžių Salomėja gyveno su E. Kvedaraitė, bet kai iš gretimo kambario išsikėlė ten gyvenęs agronomas, Putinas į tą kambarį įleido Salomėją.

Vadinas, Putinas elgėsi krikščioniškai. To nepasakysi apie daugelį kitų poetų supusių žmoniu.

Ne vienas Putinas Salomėjai padėjo jai sunkią valandą. Sunkią poetės padėti pamatė Juozas Keliuotis ir pavasarininkų partijos pirmininkas Juozas Leimonas, emė mąstyti, kaip galėtų padėti. J. Keliuotis net kvietė Salomėją į *Naują Romuvą*, bet 1932 m. pra-

Būtume sau niekada neatleide, jei nepasinaudotume V. Aleknos žiniomis ir geranoriškumu, kai šalyje buvo minimos Juozo Keliuotio ir Salomėjos Nėries 100-ųjų gimimo metinių sukaktys. Su J. Keliuotiu V. Alekna bendradarbiavo XX a. ketvirtą dešimtmečio antroje pusėje dirbdamas *Naujosios Romuvos* redakcijoje, tad nieko nuostabaus, kad jam buvo gana gerai pažįstama ir to meto intelektualinė Kauno aplinka. O Salomėja Nėris mūsų jubiliatui – tai literatūrologinių ir biografinio pobūdžio tyrinėjimų objektas, bet ne tyrinėtojo nusišalinimo nuo savo tyrinėjamojo prasme. V. Alekna visada nori suprasti kito žmogaus vieniokių ar kitokių poelgių motyvus, lieka labai tolerantiškas, savaip atlaidus. Tik įsigilinęs į žmogaus poelgių motyvus galėsi kitą suprasti, o supratęs gal ir pateisinti. Didžiulės gyvenimo patirties ir įgimto geranoriškumo, gal net giliai išjaustos krikščioniškos nuostatos suformuota savybė. Savo moralines ir idėjines nuostatas ne visada teisinga taikyti kitam, kuris gali gyventi ir pagal kitas taisykles. V. Alekna neperša savo nuostatų, bet neleidžia ir kitiems reguliuoti savo gyvenimo.

Sveikindami garbųjį jubiliatą linkime dar daug metų išsaugoti sveikatą ir intelektualinį guvumą, didžiulį norą perteikti savo gyvenimo patirtį, kuri savaip unikali ir vertinga. Tęsdami pašnekėsį su V. Alekna apie Salomėjos Nėries gyvenimo ir kūrybos vingius jaučiamės darą patį geriausių darbą, kokį pajėgus daryti laikraštis: savo gyvenimo kasdienybėje mėginame sustabdyti vieną kitą akimirką, kurią dovanoja mus supantys žmonės ir dosnus likimas.

viso – aštuonios knygos. Buvo labai darbšti, dirbdavo nuo tamsos iki tamsos.

Apie devintąją S. Nėries išverstą knygą žmonės ne kažin ką ir žino. Ją išleido Justo Paleckio leidykla *Naujas žodis*. Tai iš prancūzų kalbos išversta knyga. Prancūzų kalbą poetė mokėjo prastokai, todėl versdama rėmėsi ir vokišku tos knygos vertimu – vokiečių kalbą ji mokėjo geriau. Tačiau ta knyga išleista tiesiog bjauriai – baisu paimti į rankas. Galima tik stebėtis, kokie mažaraščiai buvo tie „zetteriai“ (vok. *Setzer* – raidžių rinkėjas), labai menkai raštingi.

Putinas kartais savo namuose rengdavo vaišes, į kurias ateidavo Kauno universiteto profesoriai – Vincas Krėvė, Levas Karsavinas, Vladimiras Šilkarskis ir kiti. Pasirodo, L. Karsavinas buvo ir poetas, labai gabus žmogus. 1933 m. klausydamas L. Karsavino Romos istorijos paskaitų stebėjau, kaip gražiai šis iš Sovietų Rusijos išstremtas mokslininkas išmoko kalbėti lietuviškai. Beje, Salomėjos Nėries eilėraščių L. Karsavinas buvo išmokęs atmintinai. Putino vaišėse deklamavodavo tų eilėraščių lietuviškai.

Vincas Krėvė tuo metu Universitete buvo Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas ir fakulteto Tautosakos

komiteto pirmininkas. Komiteto archyvas buvo ketvirtajame Universiteto rūmų aukšte; ten tvarkėsi Petras Vaičiūnas. Tuo metu ir kilo mintis, kad Salomėja Nėris galėtų rašyti lie tuviškas pasakas. Iš Tautosakos archyvo poetė parsinešė pasakų rinkinių ir parašė labai stilizuotų pasakų. 1934 m. pradžioje Universitetas išleido Salomėjos Nėries parengtą rinkinį *Mūsų pasakos*.

Tai tas pats rinkinys, kurį Švietimo ministerija atsisakė siūsti į mokyklas dėl pasakų apie vaiduoklius?

Tas pats. 1935 m. rudenį Salomėja gavo *Kregždutės* redaktoriaus Stasio Tījūnaičio laiška iš Kėdainių. Jis prašė *Kregždutės* skaitytojams dovanų – Salomėjos Nėries sudarytų pasakų. Mat tie pasakų vaiduokliai nebaisūs, o *Kregždutė* buvo leidžiama paties redaktoriaus pastangomis. S. Tījūnaitis primena, kad Salomėja Nėris jam nesanti svetima: kai 1920–1922 m. Kaune jis redagavo Tėvynės sargą, poetė tam laikraščiumi atsijusdavusi savo pirmųjų kūrinėlių. Ar ši kartą Salomėja atsakė S. Tījūnaitiui – nežinoma.

Kaip Neris virto Nėrimi

Prisiminkime Salomėjos pasirinkto literatūrinio pseudonimo „Nėris“ prasmę? Suprantu, nuo upės vardo. Tačiau kodėl „Nėris“, o ne „Neris“? Pagaliau ir šiai upei argi ne labiau buvo prigijęs Vilijos vardas? Pačios poetės eilėraštyje sakoma:

*Vilnele, bėk į Viliją,
O Vilija – į Nemuną.*

1922 m. Vilkaviškio gimnazijos moksleiviai vyko į ekskursiją – į Klaipeidą ir Palangą. Salomėja geležinkelio važiuojo pro Kauną, pro Jonavą. Tada Salomėja pirmą kartą ir išvydo Nerį. Buvo skaičiusi Adomo Mickevičiaus ir Maironio eilėraščių, skirtų Neriai. Po šios kelionės ji pirmą kartą ir pavartojo slapyvardį – Neris.

Neris, bet ne Nėris?

Pasirašė *Neris*, kaip kad buvo rašoma geografijos vadovyje. Net 1934–1936 m. dirbdama Panevėžio gimnazijoje kartą mergaitės buvo paklausta, kodėl jos slapyvardis Neris. Poetė atsakė, jog tai upės vardas. Visą laiką pasirašinėjo *Neris*.

O kaip atsirado „Nėris“?

Nunešusi rinkinio *Pėdos smėly* rankraštį (1931 m.) Antanui Kniūkštai, *Sakalo* leidyklos vedėjui, buvo pasirašiusi *Salomėja Neris*. Bet A. Kniūkštai pasirodė, kad virš e raidės slapyvardyje esama taškelio. Jis paklausė poetės: čia tarsi taškiukas parašytas?.. Poetė sumišo, nieko neatšakė. Tada A. Kniūkšta pareiškė taip padarysiąs, kaip parašyta rankraštyje. Taip visai atsitiktinai poetės slapyvardyje atsirado raidė *ė*.

Pačios poetės laiškuose daug kur pasirašoma – *Neris*. Tačiau kadangi A. Kniūkšta leido ir kitus Salomėjos eilėraščių rinkinius, tai *Per lūžtančių ledą* ir *Diemedžiu žydėsiu* jos slapyvardį rašė taip pat, kaip ir rinkinyje *Pėdos smėly*.

1940 m. poetė gavo labai pikta laiška iš Panevėžio.

Kaip ji drįsta teršti šventą mūsų upės vardą?

Taip, kartu su laišku gavo ir ilgą eilėraščių. Nors niekas be jos pačios ir laiško autorės apie tą laiška nežinojo, bet nuo šiol poetė ėmė kategoriškai pasirašinėti *Nėris*. Tokia šio slapyvardžio istorija.

Šitai įėjo ir į lietuvių literatūros istoriją.

Kai tik vokiečiai 1941 m. birželį žengė į Lietuvą, minėtas panevėziečių laiškas Salomėjai buvo rastas KGB raštinėje ir buvo išspausdintas įvairiuose pradžioje leisti patriotiniuose laikraščiuose – Kaune, Pane-

vėžyje, Šiauliuose, regis, ir Marijampolėje. Būtent Panevėžio laikraštje, paskui ir kituose, buvo išspausdinta *Poema Salomėjai Neriai*. Po eilėraščių buvo pastaba: *Boļevikų metu Lietuvos Aktyvistų parašyta poema, laišku pasiūsta Sal. Neriai*.

Iš tiesų ši eilėraščių parašė viena mergaitė, buvusi Salomėjos mokinė, 1944 m. pasitraukusi į Vakarų. Man pasakoją panevėziečiai. Tai nėra labai geras eilėraščių, bet jis išreiškė dalies žmonių požiūrį į poetę. Salomėja Nėris artimiems draugams tada skųsdavosi, kad gaunanti grasinimų, ji užgauliojama. Žmonės negalėjo atleisti už iš Rytų parvežtąją „Stalino saulę“, *Poemą apie Staliną* ir kitas nuodėmes. Labiausiai žmones sukretė prasidėjęs žmonių vežimas prieš pat karą. Ir iš Panevėžio buvo išvežta labai daug žmonių.

Atėjo metas poetei mokėti už išdavystę? Koks būtų Jūsų, žmogaus, kuris patyrė suėmimus ir trėnimus, požiūris į sąskaitų suvedinėjimus su poetais?

Aš sakyčiau: *Atleisk jai, Viešpatie, nes ji nežino, ką daro*. Per Salomėjos Nėries 100-ąsias gimimo metines viename renginyje išgirdau sakant: *Aš jos nepakenčiau*. Gerontologijos centre, Jeruzalėje, poetė skirtame renginyje išgirdau žmones sakant, kad jie nenori klausytis Salomėjos Nėries. Kur eičiau, visados sutikčiau žmonių, kurie pasiryžę pasmerkti mane ar kitus, rašančius apie S. Nėrį.

Toks smerkiantis požiūris nebuvo svetimas ir poetui Bernardui Brazdžioniui. Apie tai esame kalbėję, bet dabar gera proga priminti. Kai 1989 m. gegužę B. Brazdžionis atvyko į Lietuvą, atvažiavo iš kaimo Širvintų rajone su juo susitikti. B. Brazdžionis pasakė: *Salomėja Nėris yra didelė poetė, gal kitos šitokių poetės nebus per šimtą metų. Bet apie ją kalbėti dabar nereikia*.

Paskui 1995 m. mes vėl susitikome *Dienovidžio* redakcijoje. Savaitraštyje jau buvo išspausdintos mano biografines apysakos *Salomėja* ištraukos. B. Brazdžionis piktokai pasakė: *Tai tu vis dar rašai apie Salomėją Nėrį?..* Jis buvo vienas pikčiausių poetės priešų.

Poetui B. Brazdžioniui neteko patirti Vorkutos „kurorto“ malonumų; jis spėjo pasitraukti į Vakarų, vėliau iki gyvenimo pabaigos gyveno JAV, bet jis Salomėjai Neriai buvo didžiai nepakantus, patriotiškai neatlaidus, taip ir negalėjo jai atleisti už gyvenimo ir kūrybos klaidas. Tarpukario Kaune abu buvo neblogai pažįstami, be to, Salomėja Nėris Bernardą Brazdžionį padėjo į poetinės kūrybos kelią. Mat dirbdama iki 1928 m. „Ateities“ žurnale S. Nėris gavo peržiūrėti daugybės jaunų kūrėjų rankraščių, tarp kitų – ir B. Brazdžionio.

Kitaip nei Bernardas Brazdžionis, poetas Viktoras Alekna savo kailiu patyrė visas totalitarinio režimo „malones“, išgyveno visus tironijos režimo atneštus Lietuvos žmonėms išmėginimus, bet išliko atlaidus artimam savo ir skriaudėjams atpildo nešaukia. Kaip Jūs pats paaiškintumėte šį keistą dalyką?

Šio dalyko nelaikau keistu. Aš nuo jaunų dienų skaičiau Švento Rašto Naujajį Testamentą ir ne vienoje vietoje radau pasakytą, kad teisti gali tik tas, kas be nuodėmės. Aš toks nesu, todėl ir S. Nėries negaliu teisti. Juo labiau, jog aš suvokiau, kad ir S. Nėris suprato savo klaidą – eiti paskui stalinistus, tik jau buvo labai sunku išbristi iš tų pinklių.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Mokyti ne „visam gyvenimui“, o „visą gyvenimą“

ES narystė keičia nacionalinius tikslus

Tarptautinė Lietuvos integracija į ES, NATO ir kitas struktūras, nagrinėjant Lietuvos plėtros tendencijas, tapo plačiausiai vartojama sąvoka. Liberalizavus prekybą, laisvai judant kapitalui, ekonomika tampa ne tik europinė, bet ir pasauline. Su tuo negalima nesitaikstyti. Globalizacijai įsibėgėti daug įtakos turi mokslo ir informacinių technologijų pažanga. Jos iš esmės keičia ne tik gamybą, bet ir žmonių gyvenimo būdą, bendravimą ir darbą. Laukiama, kad ir toliau informacinės technologijos ir genų inžinerija bus pažangos variklis, kaip kad kadaise buvo garo mašina ir elektra.

Igyvendinama rinka šalyje optimaliai paskirsto privačių prekių bei paslaugų gamybą ir vartojimą. Bet reguliuoti visuomeninių produktų gamybą rinkos gali neužtenka. Be valstybės pastangų teigiamųjų prekių gamyba bus per maža, o neigiamųjų – per didelė. Svarbus visuomeninių produktų bruožas yra šalutinis jų poveikis ir vertės didėjimas.

Esant Lietuvai ES nare, kai kurie visuomeniniai aspektai yra tapę globaliais, ir jų jokia valstybė negali kontroliuoti viena – tam reikia plačios tarptautinės kooperacijos ir bendradarbiavimo. Iš jų pažymėtini tokie aspektai: taika ir saugumas (reikalinga kolektyvinio saugumo sistema), pasaulinės rinkos veiksmingumas (laisva prekyba, suvienodinta konkurencija, išlaikomas finansinis pastovumas), aplinkos apsauga, kultūros paveldas, sveikatos apsauga (rizikos padidėjimas dėl ligų pernešimo), žinios ir informacija, teisingumas ir nusikaltimai.

Akivaizdu, kad nė vienos iš šių problemų Lietuva negali išspręsti viena.

Nacionalinė Lietuvos valstybė, du šimtmečius buvusi varomoji istorijos jėga, spaudžiama tarpnacionalinės integracijos, netenka buvusios reikšmės. Su tuo reikia susitaikyti.

Ištojimas į ES Lietuvai atveria dideles rinkas, leidžia lengviau prieiti prie naujų technologijų ir kapitalo, bet ir kelia didelių pavojų: ekonominės krizės, konkuruoti atviroje rinkoje nemokėjimas, kuriuos įveikti reikia veiksmingos politikos.

Tarptautinis kompiuterių tinklas – internetas – staigiai keičia pasaulį, kuriame gyvename, ne tik žinių plitimo ir veiksmingesnių ryšių požiūriu. Jo įtaka ekonomikai, socialinei sričiai ir kultūrai yra labai didelė. Vienas Europos Komisijos komisaras taip apibūdino padėtį 2000 m.: *Verslo ateitis paprasta – diegti skaitmenines technologijas arba mirti. Tai taikytina ir visai visuomenei. Jeigu mes nepasikeisime dabar, atsiliksime ir pralaimėsime visais lygiais: augimo, darbo vietų ir socialinio suartėjimo*.

Sparčiai atnaujinti žinias ir gebėjimus

Tai verčia visus, ir ypač vadovaujančiuosius nuolatos mokytis, tobulėti. Informacinėje visuomenėje, kurioje gyvename dabar, atsiranda būtiny-

bė ir sąlygos pereiti nuo būtinybės mokyti visam gyvenimui prie būtinybės mokyti visą gyvenimą. Tarkime, jei kuris nors specialistas, baigęs institutą prieš 20 metų, būtų nesimokęs savarankiškai, dabar jis būtų beviltiškas beraštis. Be užsienio kalbos, darbo su kompiuteriu įgūdžių joks specialistas negali būti visavertis.

Visa tai, modernizuojant Lietuvos valstybės ir visuomenės veiklos mechanizmus, kelia neįprastus aukšto mokslo lygio uždavinius. Būvimas ES verčia Lietuvą naujai suvokti savo tautinius ir valstybinius tikslus. Būtiną modernizuoti ne tik žmonių, bet ir valstybės bei visuomenės valdymą, kad jis skatintų technologinę pažangą ir visų veiklos sričių atnaujinimus.

Gerai žinoma, kad ekonomikos augimo šaltinis yra mokslas. Tačiau taip pat žinoma, kad žinios pačios savaime dar nereiškia ekonomikos pažangos. Jos gali būti paprasčiausiai nenaudojamos. Šiais laikais, kad ir kaip keista būtų, kurti žinias kainuoja pigiau negu jas perimti ir įdiegti. Manoma, kad tyrimams išleidžiama apie 20 kartų mažiau, negu mokymui ir lavinimui. Apskritai moksliniams tyrimams Lietuvoje skiriama dar per mažai lėšų, kurios nesiekia 1 proc. šalies BVP, o kitose šalyse – apie 2 proc. Didesnė ES struktūrinių lėšų dalį turėtų gauti mokslo įstaigos.

ES yra nepakeičiama priemonė igyvendinant ilgalaikius nacionalinius Lietuvos tikslus, kurie sutampa su ES tikslais. Tai pasakytina ir apie mokslo plėtotę. ES siekia ir padeda suvienodinti savo narių ekonomikos lygį, bet išsaugauti tautinį savitumą ir plėtos tautinę kultūrą. Pasielkti nacionalinius tikslus greta kitų dalykų, būtinos žinios ir gebėjimai. Dabartiniame dinamiškame pasaulyje žinios ir gebėjimai turi būti nuolat ir vis sparčiau atnaujinami. Jų reikia, norint suprasti visuomenės raidą, ugdyti žmogaus gebėjimus ir kūrybines galias. Nei šalies saugumo, nei žmogaus dvasinės gelmės negalima pasiekti nuolat neatnaujinant gebėjimo. Tai pirmiausia susiję su vadovaujančiais šalies žmonėmis. Deja, praktika rodo, kad valdžios atstovų gebėjimo klausimas toli gražu nepakankamas. Į aukščiausius valdžios sluoksnius patenkama ne pagal protą ar gebėjimą, o pagal partijų sprendimus dalytis vietomis, kartais ir pagal ryšius.

Lietuvos mokslo šakų plėtotė

Lietuva nėra pajėgi kurti visų mokslo šakų žinias. Dauguma žinių perimama iš pasaulinio mokslo lobyno. Žinias turi atnešti švietimas, profesinis mokymas, aukštasis mokslas ir tik nedidelę dalį – savi moksliniai tyrimai. Bet be savų pasaulinio mokslo lygio žinovų šalis mokslo

pasiekimais liktų priklausoma, ir politinė jos nepriklausomybė negali būti visavertė.

Tvarkydama visuomenės gyvenimą ir ekonomikos plėtrą, šalies pastangos turi būti grindžiamos mokslinė analize. Pirmiausia be pačių lietuvių niekas neatliks Lietuvos istorijos, lietuvių kalbos ir kultūros tyrinėjimų, neišsaugos tautinio savitumo. Daug sudėtingesnių problemų kyla svarstant gamtos ir technikos mokslų plėtojimo klausimus.

Pirma, ES planuoja sukurti vieną europinę mokslinių tyrimų erdvę, kurioje turės dalyvauti ir Lietuva bei galės pasinaudoti Europos mokslinėmis jėgomis.

Antra, kur Lietuva rengs universitetinio mokslo specialistus, turės būti atliekami moksliniai tyrimai.

Trečia, dauguma pramonės šakų remsis užsienio pasiekimais ir įsivežta įranga. Laukia atsargus pasirinkimas, kurias gamybos šakas aprūpinti savomis aukštosiomis technologijomis. Jas nustatyti – vienas svarbiausių mokslo strategijos uždavinių. Paspartinti aukštųjų technologijų gamybos augimą galėtų į Lietuvą atėjusios tarptautinių korporacijų dukterinės įmonės. Tam reikia tinkamai sutvarkyti įstatymus, sumažinti papirkėnį šalyje, parengti aukšto lygio vidurinėsios grandies inžinierius ir technikus. Juos turi parengti įsteigtos kolegijos. Geras problemos sprendimo pavyzdys yra Airija, dėl savo ekonominio šuolio vadinama „keltų tigras“. Žinoma, mechanškai jos patyrimo perkelti Lietuvai negalima.

Visuomenės organizacija yra labai svarbus šalies plėtros veiksnys. Deja, iki šiol pilietinės visuomenės problematika Lietuvai rūpėjo nebe per valstybines šventes, nors darni pilietinė visuomenė Lietuvos Konstitucijoje nurodoma kaip vienas iš tautos tikslų. Jos vaidmuo plėtojant demokratiją yra akivaizdus, o per ją – ekonomikos ir socialinei plėtrai. Šalies raida turi plėsti žmogaus pasirinkimo galimybes visais gyvenimo atžvilgiais.

Daugelis ekonomistų tvirtina, kad svarbiausi ekonomikos plėtros neekonominiai veiksniai yra politinė santvarka ir Vyriausybės administravimo gebėjimai, nes politika ir tvarkymo sprendimai veikia investicijų ir valstybės išlaidų pasiskirstymą.

Taigi būtina atnaujinti žinias ir gebėjimus ne tik, tarkime, pavieniems Seimo ar Vyriausybės nariams, bet visiems Lietuvos valdžios sluoksniams.

**Juozas Burneikis,
Lietuvos mokslų akademijos
narys korespondentas**

Panaudota literatūra: Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga, Mokslo ir studijų departamentas prie Švietimo ir mokslo ministerijos, Vilnius, 2001, 192 p.

**MATEMATIKOS IR INFORMATIKOS
INSTITUTAS**

skelbia konkursą eiti vyriausiojo mokslo darbuotojo pareigas Tikimybų teorijos skyriuje (1 etetas).

Dokumentai priimami iki šių metų kovo 30 d. adresu: Matematikos ir informatikos institutas, Akademijos g. 4, LT-08663 Vilnius.

Papildoma informacija teikiama tel.: (8 ~ 5) 210 93 18.

Direktorius

Žurnalistas, rašytojas, istorijos mokslų daktaras Petras Škrabiukas

Ukrainai atgavus nepriklausomybę, istorikai atkreipė dėmesį į sovietmečiu draustą temą – dvasinius klausimus, bažnyčių bei vienuolių istoriją. Ukrainoje veikia penkios oficialios bažnyčios: trys stačiatikių (Kijevo patriarchyto, Maskvos patriarchyto ir Autokefalinė cerkvė), Rytų (Graikų) ir Lotynų apeigų katalikų.

Mokslininkų tyrinėjimuose nemažas dėmesys skiriamas Rytų apeigų katalikams. Jau 1996 m. Lvove buvo išleista viena pirmųjų studijų, skirtų šiai problematikai. Tai Jaroslavo Stockio monografija apie Bučiačio bazilijonų vienuolyną. Galima prisiminti, kad 1712 m. grafų Patockių pakviesti iš Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno į Bučiač nvyko pirmieji vienuoliai bazilijonai. Tėn jie statė vienuolyną, bažnyčią, kūrė mokyklą, pagarsėjo švietėjiška veikla. Panašiai buvo ir Lietuvoje, kai 1749 m. pakviesti brolių žemvaldžių Beinorių į Padubysį prie Šiaulių atvyko vienuoliai bazilijonai su tokia pačia misija – ta vietovė ir šiandien išlaikiusi vienuolių vardą – Bazilionai.

Lietuvos bičiulio monografija

Išleista Petro Škrabiuko monografija apie katalikams svarbų Rytų (Graikų) apeigų vienuolyną Ukrainoje

Minėtinasis Igorio Micko darbas apie vienuolius bazilijonus Uneve (1998 m.) ir kitos studijos.

2002 m. pasirodė naujas darbas, skirtas itin svarbiam bazilijonų vienuolynui Krechive. Čia po Dobromilo reformos (1882–1904 m.) buvo perkeltas bazilijonų naujokynas (1902 m.). 2003 m. Lvove, Krechive ir Dobromile buvo organizuota antroji tarptautinė mokslinė konferencija iš ciklo *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas*, skirta Dobromilo reformos 120 metų bei Krechivo naujokyno 100 metų jubiliejams paminėti.

Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos I. Kripjakevičiaus Ukrainistikos studijų institutas bei tėvų bazilijonų leidykla *Misionierius* išleido žinomo žurnalisto, rašytojo, poeto, istorijos mokslų daktaro (Ukrainoje – kandidato) Petro Škrabiuko knygą *Krechivas: žemiški ir dangiški keliai*. Tai vienas iš svarbių Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino vienuolynų, kuriam ir skirta ši knyga.

Mokslininkas, remdamasis jau skelbtais darbais apie bazilijonų vienuolius, vienuolynus bei konkrečiai Krechivo vienuolyną, monografiją papildė gausia archyvine medžiaga. Autorius sugeba atsakingai ir kritiškai žvelgti į įvairius šaltinius, juos sumaniai gretinti su ankstesnių autorių darbais, pateikia naujų faktų ar detalių, kurioms tyrinėtojai iki tol beveik neskyrė dėmesio. Tad mokslininkas turi galimybę patikslinti ir taisyti istoriografijoje jau išgaliotus įvykius, faktus, datas.

Studijoje mokslininkas, atskleiddamas Krechivo vienuolyno istoriją (ją pradeda nuo XVII a. pr.), supažindina su to laiko Ukrainos istorija, jos problemomis. Autorius skaitytojui pristato ir kitus bazilijonams priklausiusius vienuolynus. Pavyzdžiui, nemažai dėmesio skiria Žovkvai (miestelis netoli Lvovo). Sužinome apie miestelio istoriją, jo valdytojus, vienuolynus, išgarsėjusius leidybine veikla (atku-

rus minėtą bazilijonų leidyklą *Misionierius*, buvo atgauta ir spaustuvė Žovkvoje).

Krechivo vienuolynas sumaniai dr. P. Škrabiuko dėstomas medžiagos dėka tarsi įauga į uniją ir į viso Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istoriją. Kalbama apie šio ordino kūrėjus Ivaną Kuncevičių – Šventąjį Juozapatą ir Veljaminą Rutski, Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyne parengusius ordino regulą, apie Rūtos dvare (netoli Naugarduko) 1617 m. sukviestą pirmąją kapitulą, davusią pradžią Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui, analizuojama ordino plėtra, jo aukso amžius, nuosmukiai, okupacinių valdžių, ypač carinės imperijos, pastangos jį likviduoti, ordino atsigavimas, karų laikai, Krechivo

bažnyčių bei kitų pastatų statybą.

Autorius išsiaiškino, kad ir Petras I, grįždamas iš užsienio 1698 m., buvo sustojęs Žovkvoje, aplankė Krechivą. Tuo metu tai buvo dar stačiatikių vienuolynas, išlikęs unijinėje aplinkoje, ir Petras Didysis tuo labai didžiavosi. Tik 1721 m. Krechivo vienuolynas prisijungė prie unijos, o 1739 m. – prie Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino.

Mokslinė knyga tarsi „įvilktą“ į gražią literatūrinę kalbą. Įdomiai komponuojamas ir istorinis siužetas. Monografiją sudaro 7 skyriai (kiekvienas jų turi nemažai dalių – nuo 6 iki 10), skirti tam tikriems laikotarpiams literatūriškai pavadinti (*Su Joilu ir be jo; Prieš susivienijant; Ant griuvusių slenksčio; Gerovė iš Dobromilo; Ugnis ir malda; Kančių vainike; Laukto atgimimo laikmetis*) ir įvadinė dalis *Kur dangus susitinka su žeme*. Kiekvienas skyrius pradamas pranašų žodžiais ar tėvų bazilijonų posmais. Knygos pabaigoje – santrauka anglų kalba (p. 412–413).

Vertingi ir monografijos priedai, juose išskirtos svarbiausios vienuolyno istorijos datos (p. 381–384), pateiktas chronologinis igumėnų sąrašas (p. 385–388), išėjus iš pagrindžio dvasininkų bazilijonų, baigusiu Krechivo noviciatą, sąrašas, (p. 389), asmenvardžių (p. 390–404) bei vietovardžių (p. 405–411) rodyklės.

Monografija gausiai iliustruota portretinėmis bei vietovių nuotraukomis. Autorius pateikęs ne tik istorinės vertės nuotraukas, bet taip pat įamžinęs nūdienos tėvus ir brolius bazilijonus ateities kartoms.

Žinant mokslininko dr. Petro Škrabiuko darbštumą ir gebėjimus, tikėtina, kad monografija apie Krechivą, tai pradžia būsimų studijų ciklo, skirto bazilijonų vienuolynams, rengiantis Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino 400 metų jubiliejui. Kitomis monografijomis jis taip pat praturtins Lietuvą, kurioje ir buvo kuriamas šis Rytų apeigų katalikų Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas.

Dr. Aldona Vasiliauskienė
VU RSTC

¹ Петро Шкраб'юк. Крехив: дороги землі і небесні. Львів. 2002. с. 414.

Gydytojas pataria

Gydytojas Valdas Mulevičius

Miegas yra natūralus organizmo poreikis, kurį daugelis žmonių patenkina lengvai, kiti – gana sunkiai. Žmogus miega trečdalyį gyvenimo. Vadinausi, miegas labai svarbus žmogaus organizmui. Jis ypač reikalingas nervų sistemos veiklai, protiniam darbiui. Miegodamas žmogus netgi auga.

Miego sutrikimus patiria apie 20–40 proc. žmonių. Pusė besiskundžiančiųjų šia negalia tvirtina, kad jie beveik kasnakt sunkiai užmiega, ir tai turi di-

delę įtaką jų savijautai dieną. Tai verčia kreiptis į gydytoją, nors dauguma žmonių pagalbos nesikreipia laiku. Įvairaus amžiaus moterys ir vyresni nei 65 metų žmonės pusantrą karto dažniau linkę sirgti nemiga nei kiti. Vieni ši žmonės (pavyzdžiui, našliai, išsitukę ar išsiskyrę), dirbantieji naktimis ar pamaininį darbą taip pat rizikuoja patirti nemigą. Taip pat šis negalavimas labiau būdingas žmonėms, sergantiems terapinėmis ar psichinėmis ligomis.

Nemiga yra negilaus miego požymis. Paprastai ji pasireiškia tuo, kad sunku užmigti, dažnai pabundama ir prastai miegama. Jei kankina nemiga, nesvarbu, kiek laiko miegama, nes neigiamas šio negalavimo padarinius žmogus patiria dieną. Dažnai kenčiantys nuo nemigos žmonės skundžiasi išsekimu ir nuovargiu, sunkumu sutelkti dėmesį, jie tampa dirglūs, skundžiasi prasta atmintimi. Taigi nemigą lydi įvairūs negalavimo požymiai.

Nemiga gali būti laikina ir nuolatinė. Laikina nemiga yra neilgai trunkantis miego sutrikimas (paprastai trumpiau nei savaitę). Jis gali kartotis dėl streso, miego aplinkos ar miego režimo pasikeitimo. Kai nemiga kartojasi daugelį naktų ir tęsiasi ilgiau nei mėnesį, sakoma, kad ji yra nuolatinė. Tokios nemigos priežasčių gali būti daug, tarp jų – miego sutrikimai, psichikos sutrikimai ar kitos sveikatos problemos. Taip pat nuolatinę nemigą gali sukelti kai kurie vaistai ir narkotinės medžiagos, netinkami miego įpročiai.

Prieš kreipdamiesi į gydytoją, pirmiausia turėtumėte atsizvelgti į savo miego įpročius. Jeigu jie tinkami, bet jūs miegas vis tiek sutrikęs, laikas kreiptis pagalbos į savo gydytoją. Dažnai gydytojui nustatyti jūsų miego problema ir nuspręsti, kaip geriausiai jį gydyti, padės miego dienynas, rašomas savaitę iki apsilankymo pas gydytoją.

Kokie neigiami nemigos padariniai? Jei kankina nemiga, didėja rizika, kad prasidės depresija, širdies ir kraujagyslių ligos, mažėja darbingumas, pasiekimai darbe, darbo produktyvumas ir saugumas.

Žmogus turi miegoti tiek, kad dieną jaustųsi budrus. Geriausia miegoti 7–9 valandas per parą. Laikina ir trumpalaikė nemiga paprastai kankina žmones, kurie laikinai patiria stresą, aplinkos trikdžius, temperatūros svyravimus, geria vaistus. Sunkiau užmigti žmonėms, kurie geria daug kavos, prieš miegą rūko, vartoja alkoholį, nuolat snūduriuoja dieną ar vakare, nereguliariai eina miegoti ir keliasi.

Kaip gydoma nemiga? Žmonės, kurie skundžiasi laikina nemiga, neturėtų pradėti gydytis stipriais vaistais. Pirmiausia reikia išanalizuoti priežastis, sukėlusias laikiną nemigą. Jei ji yra trumpalaikė, gali padėti iš augalinių

ekstraktų sukurti vaistai. Pavyzdžiui, neseniai pasirodęs *Dormiplant* tinka tiems, kurie skundžiasi laikina nemiga. Šiuo metu *Dormiplant* galima įsigyti be recepto, nes jį vartoti yra saugu, prieš jo nepriprantama. *Dormiplant* pakuotėje yra net 50 tablečių, daugiau nei įprastai panašios grupės vaistų.

Gyd. Valdas Mulevičius

Nemigos kamuojamas žmogus tampa nedarbingu, lengviau pasiduoda žalingiems įpročiams

Kaip įveikti nemigą?

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Jūratė Veniūtė

Dizaineris Valdas Balciukevičius

Patarėjai: V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas, D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.

Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius